

DEJAVNIKI OHRANJANJA ALI OPUŠČANJA ELEMENTOV ETNIČNE IDENTITETE V MEDGENERACIJSKI KONTINUITETI NA NARODNO MEŠANIH OBMOČJIH OB SLOVENSKI MEJI

(KVANTITATIVNA PRIMERJALNA ANALIZA STRUKTURNIH SPREMENLJIVK, KI VPLIVAJO NA
OHRANJANJE ELEMENTOV ETNIČNE IDENTITETE)

FACTORS INFLUENCING THE PRESERVATION OR DROPPING OF THE ETHNIC ELEMENTS OF INTERGENERATION
ETHNIC CONTINUITY WITH THE POPULATION OF ETHNICALLY MIXED TERRITORY

(QUANTITATIVE COMPARATIVE ANALYSIS OF STRUCTURAL VARIABLES WHICH INFLUENCE THE PRESERVATION OF THE
ELEMENTS ETHNIC IDENTITY)

Ethnicity, or rather, ethnic identity, its contents and significance, are – in accordance with social conditions – incessantly subject to verification and reinterpretation, so on the level of individual as on the level of community. The fact is that some ethnic communities are successful in their preservation, some are getting weaker and weaker in their ethnic vitality, some are changing their role and some are being formed anew. The topic of our thesis was not a search for generally valid patterns and factors of preservation of ethnic communities but finding the major factors (trends) of intergeneration ethnic continuity with the population of ethnically mixed territory (local ethnically mixed communities) along the Slovene border. The population censuses indicate a decrease of the number of members of the Slovene ethnic communities in Carinthia and Porabje, the same trend being evident with members of the Italian and Hungarian minorities in Slovenia. Is this already a sufficient indicator to prove the weakening of ethnic identity of these communities? Which are the factors influencing the preservation or dropping of the ethnic elements in a certain ethnic community? We posed two questions and attempted to answer them on the basis of analysis of the collected empirical data: Which factors affect the preservation or dropping of ethnic elements and are relevant in intergeneration ethnic continuity of an individual ethnic community?

The process was studied on the population of local ethnically mixed communities along the Slovene border, especially in Lendava (Slovenia), Monošter/Szentgotthard (Hungary), Železna Kapla - Bela/ Eisenkappel (Austria) and Slovene Istria (Slovenia).

Keywords: intergeneration ethnic continuity, ethnic vitality, ethnic identity, ethnically mixed communities, comparative quantitative analysis

Etničnost oziroma etnična identiteta, njena vsebina in pomen so v skladu z družbenimi okoliščinami, tako na ravni posameznika kot na ravni skupnosti nenehno subjekt preverjanja in reinterpretacije. Dejstvo je, da se nekatere etnične skupnosti uspešno ohranjajo, etnična vitalnost nekaterih slabi, vloga drugih se spreminja, tretje se na novo formirajo. Predmet naše obravnave je bilo ugotavljanje pomembnih dejavnikov (trendov) medgeneracijske etnične kontinuitete pri prebivalstvu narodno mešanega območja (lokalnih etnično mešanih skupnosti) ob slovenski meji. Zanimalo nas je, kaj se na teh območjih dogaja z nekaterimi etničnimi skupnostmi. Popisi prebivalcev kažejo upadanje števila pripadnikov slovenske etnične skupnosti na Koroskem in v Porabju ter ravno tako upadanje števila pripadnikov italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji. Ali je to zadosten kazalec, da govorimo o slabljenju etnične identitete obravnavanih skupnosti? Kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na ohranjanje ali opuščanje etničnih elementov pri posamezni etnični skupnosti? Postavili smo si vprašanje, na katero smo poskušali odgovoriti s pomočjo analize zbranih empiričnih podatkov: Kateri dejavniki vplivajo na ohranjanje ali opuščanje etničnih elementov in so relevantni v medgeneracijski etnični kontinuiteti posamezne etnične skupnosti?

Proces smo opazovali pri prebivalstvu lokalnih etnično mešanih skupnostih ob slovenski meji, in sicer v Lendavi (Slovenija), Monoštru (Madžarska), občini Železna Kapla - Bela (Avstrija) in Slovenski Istri (Slovenija).

Ključne besede: medgeneracijska etnična kontinuiteta, etnična vitalnost, etnična identiteta, etnično mešane skupnosti, kvantitativna primerjalna analiza

REINTERPRETACIJA ETNIČNE PRIPADNOSTI V SODOBNIH DRUŽBENIH OKVIRIH

Sodobne družbene razmere pri posamezniku oziroma v skupnostih sprožajo mnogo identitetnih vprašanj. Kakšen je v tem pogledu položaj etničnih manjšin v posameznih državah? Čeprav se v znanstvenih, strokovnih in političnih razpravah poudarja pomen ohranjanja etnične identitete in se izboljšuje varstvo etničnih manjšin tudi v mednarodnem pravu, pa različni popisi in štetja prebivalstva vedno znova beležijo upadanje manjšinjskih populacij in le redko njihovo rast. Očitno so razvoj državnih nacionalizmov in njihova standardizacijska vnema, ki se je v tem prostoru v bližnji preteklosti izražala kot germanizacija, italijanizacija, madžarizacija in slovanizacija, ter njihove sodobne izpeljanke, ki se kažejo v razlikah med formalnopравnim varstvom etnične manjšine in njegovim dejanskim uresničevanjem, pustili sledi v percepcijah, stališčih in prepričanjih ljudi, ki se spreminjajo dosti počasneje, kot se spreminja življenjska stvarnost. Zaradi tega je še danes marsikateri pripadnik manjšinske skupnosti zadržan do javnega izražanja svoje etnične pripadnosti ali pa si »poenostavi« življenje in se raje »zlije« z večino. Vse to pa povzroča večinoma konstantno zmanjševanje števila pripadnikov etničnih manjšin.

Etnična pripadnost, njena vsebina in pomen so v skladu z družbenimi okoliščinami na ravni posameznika in skupnosti nenehno subjekt preverjanja in reinterpretacije. Ohranjanje etnične dediščine (kultura, vrednote in norme, jezik itd.) je tesno povezano s percepcijo statusa posameznika in skupnosti, v katero je rojen, v primerjavi s statusom skupnosti v stiku. Če posameznik ni zadovoljen s svojim statusom oziroma statusom etnične skupnosti, kateri pripada, in mu ni omogočena družbena mobilnost ob hkratnem vzdrževanju etničnih značilnosti, začne opuščati svoje etnične elemente in prevzemati elemente večinske skupnosti.

Naraščanje števila prebivalcev, ki se na subjektivni ravni ne opredeljujejo več kot pripadniki manjšinske etnične skupnosti, označimo s procesom asimilacije, ki lahko vodi v postopno izginjanje etnične skupnosti. Že v šestdesetih in sedemdesetih letih pa se je pokazalo, da je položaj dosti bolj zapleten, kot so ga prikazovale teorije asimilacije. Pokazalo se je, da asimilacija ni več neizogiben proces, temveč ena izmed možnih izbir pripadnikov etničnih manjšin. Zadnjih nekaj desetletij je teorija t. i. premočrtne (»straight-line«) asimilacije deležna kritike, ker premalo upošteva izbiro posameznika oziroma možnost etnične identitete brez očitnega izkazovanja etnične pripadnosti ali skupinske participacije. O tem govori Gans (1979, 1992), ko opredeljuje simbolno etničnost kot možnost, da pripadniki neke skupnosti v več generacijah ohranjajo občutke pripadnosti k določeni etnični skupnosti brez participacije v etničnih oziroma kulturnih

organizacijah ali prakticiranja etnične kulture. Po njegovem mnenju sodobne družbene razmere ne bodo omogočale več kot simbolno etničnost.¹ Teorija premočrtne (»straight-line«) asimilacije je sicer prinesla dinamično komponento, ker predvideva, da vsaka nova generacija (v povprečju) pomeni višjo stopnjo prilagoditve večinski družbi, še vedno pa asimilacijo obravnava kot neizogiben proces. Pri tem ne upošteva, da posameznik kljub močnim vplivom družbenih okoliščin svojo etničnost in lastno akulturacijo oziroma asimilacijo konstruira sam in da lahko etničnost poleg zatona doživi tudi rekreacijo ali ponovno oživitvev. Tako je Gans modificiral prvotno premočrtno (»straight-line«) opredelitev asimilacije v nihajočo (»bumpy-line«) teorijo, ki predpostavlja tudi možnost revitalizacije etničnosti. Še vedno pa govori o generacijski dinamiki, ki je splošno usmerjena k asimilaciji. (Alba, Nee 1997; Gans 1992)

V socioloških razpravah se konfrontirajo različna nasprotujoča mnenja, od takih, da je v času kompleksnih procesov integracije (npr. Evropska unija) in razvoju »evropskega državljanstva« nepotrebno razvijanje etnične (nacionalne) identitete, do takih, da jezik in kultura ostajata izredno močno vezivo, nekakšno »sidro«, na katero ljudje oprejo svojo samoidentifikacijo in pripadnost, etnična identiteta pa je močna kulturna vez, ki se ji posameznik težko izogne. (prim. Rizman 2000) Globalizacija ima očitno spodbujevalne in hkrati tudi omejevalne učinke na ohranjanje in razvoj etnične identitete. V novih družbenih razmerah se zdi, da so nekatere komponente identitete v etničnih skupnostih pridobile pomen, druge pa izgubile. Zdi se tudi, da bolj kot »sociološke« komponente (ozemlje, jezik, zgodovinski spomin, manjšinskost, socializacija v odraščanju) postajajo pomembni individualni psihološki elementi (občutek pripadnosti, cilji in ambicije posameznika, zavist do statusa pripadnikov drugih skupnosti, strah pred marginalizacijo ipd.). (Komac 1986; Susič, Sedmak 1983) Tako so sodobne identitete proizvod posameznikove dejavnosti, selektivnega delovanja vplivov neposredne okolice in tudi povezovanja z bolj oddaljenimi območji ali celo omrežji. (Morely, Robins 1995)

OHRANJANJE ETNIČNE SKUPNOSTI - MEDGENERACIJSKA KONTINUITETA ELEMENTOV ETNIČNE IDENTITETE

Mnogi raziskovalci so poskušali opredeliti in ugotoviti splošne dejavnike, zaradi katerih se nekatere etnične skupnosti ohranjajo, druge pa izginjajo. Tako na

* * *

¹ W. W. Isajiw kritizira Gansovo opredeljevanje simbolne etničnosti kot »manj pomembne«. Posamezni elementi etničnosti, kot na primer običaji, koledar, dnevni obredi, fraze, izrazi, kletvice itd., so prisotni v vsakdanjem življenju posameznika in so polni simbolike, čeprav se tisti, ki jih uporablja, ne zaveda vedno njihovega globljega pomena. »Izbrani« elementi, ki se prenašajo v naslednje generacije, nosijo s seboj moralni imperativ ter vplivajo na vedenje ali stanje duha posameznikov. Selekcija elementov (simbolov) je običajno povezana s poudarjenim samozavedanjem in ostro percepcijo etničnih mej ter neenakosti. (Isajiw 1993/94)

primer Smith ohranjanje etnične skupnosti (ethnic survival) opredeli kot medgeneracijsko kontinuiteto in vzdrževanje specifičnih etničnih elementov – kazalcev, kot so: izbrani deli zgodovinskega spomina, izbrani simboli, izbrani miti in tradicije. Hkrati pa opozori, da je ohranjanje etnične skupnosti odvisno še od cele vrste demografskih, ekonomskih, kulturnih, političnih pogojev in okoliščin. (Smith 1992)

Dejstvo je, da imajo nekatere etnične skupnosti močno etnično vitalnost in se uspešno ohranjajo, etnična vitalnost nekaterih skupnosti pa slabi, kar pomeni, da se število njihovih pripadnikov zmanjšuje, nekatere etnične skupnosti spreminjajo vlogo oziroma status, druge na novo nastajajo itd. Kaj se dogaja z etničnimi skupnostmi ob slovenski meji? Popisi prebivalcev kažejo upadanje števila pripadnikov slovenske skupnosti na Koroškem in v Porabju ter ravno tako upadanje števila pripadnikov italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji. Ali je to zadosten kazalec, da govorimo o slabljenju etnične vitalnosti obravnavanih skupnosti? V prispevku bomo poskusili s pomočjo analize zbranih empiričnih podatkov odgovoriti na vprašanje: *Kateri dejavniki vplivajo na ohranjanje ali opuščanje elementov etnične identitete in so relevantni v medgeneracijski etnični kontinuiteti posamezne etnične skupnosti?*

Naš namen ni iskanje splošnoveljavnih vzorcev in dejavnikov ohranjanja etničnih skupnosti, ampak opredelitev dejavnikov in trendov medgeneracijske etnične kontinuitete pri prebivalstvu lokalnih etnično mešanih skupnosti ob slovenski meji, pri čemer medgeneracijsko etnično kontinuiteto razumemo kot prenos elementov etničnosti in specifičnih kulturnih pripisov z ene generacije pripadnikov etnične skupnosti na drugo, naslednjo generacijo, ki omogoča rekreacijo etnične identifikacije in ohranjanje etnične skupnosti.

Proces bomo opazovali pri prebivalstvu lokalnih etnično mešanih skupnostih ob slovenski meji, in sicer v Lendavi (Slovenija), Monoštru (Madžarska), občini Železna Kapla - Bela (Avstrija) in Slovenski Istri (Slovenija).² Preučevali bomo štiri etnično mešane lokalne skupnosti v treh različnih državah. Glede na to, da obravnavane manjšinske etnične skupnosti živijo na različnih območjih v različnih družbenih okoljih oziroma državnih okvirih, predvidevamo, da obstajajo med njimi razlike v vsebinah in oblikovanju etničnih identitet in s tem tudi v trendih medgeneracijske kontinuitete etničnih kazalcev. Lociranje dejavnikov, ki vplivajo na ohranjanje oziroma opuščanje etničnih elementov in spodbujajo medgeneracijsko etnično kontinuiteto pri obravnavanih etničnih skupnostih, ponuja vedenje, s katerim si manjšina lahko oblikuje ustrezno in učinkovito politiko ter s

* * *

² Raziskava temelji na empiričnih podatkih, ki so del obsežne baze podatkov, zbranih v longitudinalno in primerjalno zasnovanem projektu *Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*, katerega nosilka je red. prof. dr. Albina Nečak Lük.

tem strategijo preživetja. To pa dolgoročno omogoča tudi stabilnost medetničnih odnosov v lokalnih etnično mešanih skupnostih.

ETNIČNOST, ETNIČNA IDENTITETA, ETNIČNA IDENTIFIKACIJA

Kadar razpravljamo o *etničnosti*, ne moremo prezreti prelomne opredelitve, ki jo je formuliral Fredrik Barth in ki je bistveno spremenila tradicionalno razumevanje človeštva kot sestavljanke, zgrajene iz različnih in med seboj ločenih kultur. Po njegovem mnenju t. i. kulturne razlike med dvema skupnostma niso odločilna značilnost etničnosti; to pomeni, da se meje etnične skupine ne pokrivajo s kulturnimi mejami. Barth bolj kot kulturno vsebino poudarja družbeno interakcijo in družbeno organizacijo, zato etnično skupino vidi kot obliko družbenega organiziranja. Etničnost je definirana skozi odnos do drugih, predvsem skozi meje, ki pa so družben produkt in imajo v posameznih časovnih obdobjih različen pomen. Kultura neke skupine in oblike njene družbene organiziranosti se lahko spremenijo, ne da bi se spremenile tudi etnične meje. V nekaterih primerih lahko skupine postanejo med seboj kulturno podobne, medtem ko se meje med njimi še bolj zaostrijo. Pri obravnavi in razumevanju etničnosti je treba kulturo obravnavati kot učinek oziroma posledico in ne kot vzrok vzpostavljenih mej. Raba termina etnična skupnost pri Barthu sugerira (dolgotrajen) kontakt in medsebojne odnose, saj ne moremo govoriti o etnični skupini v izolaciji. (Barth 1981) Barthov družbeno-interakcijski model etnične identitete predvsem raziskuje percepcije članov etnične skupine, ki jih razlikujejo od drugih skupin, to pa pomeni: a) etničnost je določena z mejniki, zato se lahko spreminja kulturna in biološka vsebina skupnosti, vse dokler se ohranjajo mejniški mehanizmi. b) Čeprav imajo lahko mejniki etnične skupnosti svoje zemeljske dvojnike, hkrati poudarja, da etnične skupnosti niso samo ali nujno utemeljene na zasedbi določenega ozemlja. c) Barthov pristop omogoča npr. rabo jezika kot alternativnega koda in ne kot etnično-identifikacijskega simbola. (Armstrong 1991, 41–42) Etničnost je torej aspekt družbenega odnosa in ne lastnost med posamezniki oziroma skupinami, ki se obravnavajo kulturno distinktivne od posameznikov, članov drugih skupin, s katerimi pa imajo minimalno ali redno interakcijo. (Eriksen 1993) Kulturne distinktivnosti (ali njene percepcije) med skupnostmi so utemeljene na različnih elementih ali kazalcih, kot so jezik, religija, teritorij, običaji in navade, oblačila ipd. Vsaka etnična skupina je opredeljena s kombinacijo različnih etničnih elementov in njihov pomen se pri posamezni etnični skupnosti razlikuje, lahko so bolj ali manj »vidni«, lahko so dejanski ali namišljeni, objektivni ali subjektivni itd. Njihova vloga ali pomen se lahko spremenita tudi v časovni razsežnosti. Določen kazalec lahko pridobi ali izgubi pomen ali pa kot relevanten označevalec etnične skupnosti celo izgine. (prim. Južnič 1987) Poleg omenjene percepcije o kulturni distinkciji etnične skupine

negujejo tudi svojo mitologijo o skupnem zgodovinskem izvoru in skorajda vedno, do določene mere, prakticirajo ideologijo endogamije.

Etnično identiteto so dolgo časa preučevali kot nekaj zasebnega, nespremenljivega, nekaj, kar je »znotraj« posameznika. Etnične študije pa so pokazale odnos med družbenimi procesi in identiteto posameznikov. Identiteta ni več pojmovana kot nekaj prirojenega, zasebnega in fiksnega, temveč predvsem kot simbolni odraz družbenih procesov. Številnim sodobnim razpravam in pristopom preučevanja etnične identitete je skupno predvsem to, da večinoma vsi priznavajo večdimenzionalnost³ in dinamičnost⁴ koncepta ter pomembnost vpliva družbenega konteksta⁵ kot osrednjega dejavnika za razumevanje etnične identitete.

Lahko zaključimo, da etnična identiteta deluje kot kognitivni okvir, znotraj katerega posameznik procesira informacije, percipira in definira objekte, situacije, dogodke, sebe in druge ljudi ter tako opredeljuje izhodišče svojega vedenja. (Phinney 1990)

* * *

³ Oblikovanje etnične identitete lahko obravnavamo na *objektivni*, *subjektivni* in *situacijski* ravni. Z vidika *objektivne ravni* je posameznikova etnična identiteta pripisana z rojstvom v skupino. Z rojstvom v etnično skupnost posameznik »podeduje« dediščino, s katero je opredeljen kot pripadnik te skupnosti. Posameznik je vrojen (postavljen) v mrežo obstoječih družbenih odnosov ali povezav, ki imajo izrazito emocionalno moč in za katere so pomembni naslednji elementi: družina, soseditvo, skupen teritorij, religija, jezik, običaji in navade, zgodovinski spomin. Na njihovi podlagi posameznik pridobi občutek pripadnosti etnični skupnosti in v tem smislu je verodostojno govoriti o primordijalni dimenziji etničnosti, pri kateri je pripisana etnična pripadnost pravzaprav neko izhodiščno, objektivno stanje.

Kot nadgradnja objektivne je *subjektivna raven*, ki pomeni nadaljnji razvoj etnične identitete v procesu socializacije. S tega vidika je etnična identiteta tudi pridobljena, saj lahko posameznik podedovano etnično dediščino spreminja, kreira na novo oziroma njeni elementi postanejo stvar izbire.

Posameznik ima mnogo različnih vlog ter identitet in običajno glede na situacijo, v kateri se nahaja, izpostavi to ali ono. V tem primeru govorimo o *situacijski ravni* oblikovanja identitete. Kdaj in kako postane etnična identiteta najpomembnejša? V katerih situacijah se zdi relevantno izkazovati etnično identiteto in v katerih ne? Na poudarjanje in izkazovanje etnične identitete vpliva razmerje moči med skupnostmi v stiku. Tako na primer pripadnik nedominantne, stigmatizirane etnične skupnosti ob stiku s pripadnikom dominantne etnične skupnosti ne kaže elementov svoje etnične identitete ali se predstavlja kot nosilec večinske identitete. Posledično pomen etničnosti v različnih družbenih situacijah variira, predvsem pa je odvisen od tega, kakšen pomen ji pripisuje udeleženec sam. (Eriksen 1993, 30–32)

⁴ Oblikovanje etnične identitete je razvojni proces, ki vključuje spremembe v identifikaciji, stališčih, vrednotah in vedenju posameznika v stiku z drugimi etničnimi skupnostmi. Etnična identiteta se lahko v življenju posameznika spremeni npr. zaradi sprememb v družbenem kontekstu, družinskih interakcijah, geografski lokaciji itd. (Yeh, Hwang 2000)

⁵ Spreminjanje posameznikovega statusa ali etnične identitete (ohranjanje, opuščanje, ponovno oživljanje posameznih elementov etnične identitete) je med drugim odvisno od narave odnosa med etničnimi skupnostmi v stiku in z družbenim statusom posamezne skupnosti. Etnične skupnosti so postale del neke družbe (države) zaradi zelo različnih razlogov (ekonomskih, političnih, vojaških itd.) in pod različnimi okoliščinami. Vsaka etnična skupnost je s seboj prinesla svoje vrednote, stališča in kulturno prakso in je soočena z različnimi stopnjami sprejemanja ali zavračanja večinske skupnosti. (Phinney, Rotheram 1987)

Hkrati pa je etnična identiteta koncept, ki vključuje več različnih ravni *etnične identifikacije*: *etnično zavedanje* (posameznik pozna glavne značilnosti oziroma elemente, zgodovino, običaje itd. svoje etnične skupnosti ter glavne karakteristike, po katerih se loči od drugih etničnih skupnosti),⁶ *etnična samoidentifikacija* (posameznikovo konstantno označevanje samega sebe kot pripadnika etnične skupnosti in označevanje sebe z ustreznim imenom etnične skupnosti), *etnična stališča* (etnična stališča pogojujejo način, kako se posameznik odzove na etničnost – svojo ali druge – in vključuje pozitivna ali negativna občutenja) in *etnično delovanje*, ki naj bi obsegalo vključevanje posameznika v dejavnosti skupnosti, znanje jezika itd. (prim. Phinney, Rotheram 1987; Uba 1994)

Iz povedanega sledi, da etnično skupnost težko opredelimo po nekih objektivnih kriterijih, ki naj bi veljali za vse njene pripadnike. (Phinney 1996a, 1996b) Ravno zaradi tega se je pri preučevanju etničnih skupnosti treba usmeriti na ugotavljanje in analizo percepcij pripadnikov etnične skupnosti, na to, kako sami razumejo in percipirajo etničnost. Treba pa je upoštevati, da tudi subjektivna percepcija ni statična kategorija, ampak je refleksija percepcij drugega. Etnično identiteto lahko opredelimo tudi kot odgovor na dve vprašanji: kako opredeljujem samega sebe in kako me opredeljujejo drugi? Gre za dvojno razumevanje identitete (interna in eksterna identifikacija); na eni strani gre za samokonstrukcijo, samoopredelitev posameznika oziroma skupnosti, na drugi strani pa je identiteta opredeljena na podlagi pripisov drugih (posameznikov ali skupnosti). (Jenkins 1997) V tem smislu je identiteta koncept, ki povezuje notranji in zunanji svet. Tako lahko etnična identiteta vključuje občutke pripadnosti, skupnega izvora,⁷ podpore skupnosti in hkrati stereotipe drugih in je lahko ali vir ponosa ali nelagodja.

V perspektivi postmodernosti je etnična identiteta stopila v ospredje vrednotenja in preučevanja, saj ni več razumljena kot nekaj vnaprej danega in samoumevnega, temveč je postala predmet izbire in kreacije. To pomeni, da sodoben človek dojema vse svoje družbene, kulturne in celo fizične atribute kot izbiro, ki jo lahko za doseganje načrtovanih statusnih ciljev opravi po lastni presoji. (Nečak Lük 1996; Susič, Sedmak 1983) Odločanje posameznika je proces

* * *

⁶ Z etničnim zavedanjem se razvije posameznikova zmožnost, da se označi, opredeli kot pripadnik etnične skupnosti. Etnično zavedanje se spreminja z izkušnjami, izpostavljanjem novim informacijam in razvojem kognitivnih sposobnosti. Osnovno etnično zavedanje je utemeljeno na percepciji jezika, običajev (npr. prehranjevalne navade, prazniki), zunanjih telesnih značilnosti itd. Količina informacij o drugih etničnih skupnostih je odvisna od pogostosti stikov z njimi. V večetničnem okolju bo v primerjavi z monoetničnim okoljem teh informacij seveda več. Dodaten dejavnik je tudi status posameznika – ali gre za pripadnika večine ali manjšine. Pripadniki manjšine se neizogibno zavedajo dominantne kulture, medtem ko pripadniki večine lahko ignorirajo manjšinsko kulturo, če niso z njo neposredno v stiku. Etnično zavedanje je obravnavano kot kognitivna komponenta etnične identitete in je povezano z afektivnim ali vrednostnim aspektom etnične identitete.

⁷ Domneve o skupnem izvoru ali poreklu skupnosti so trdna vez tudi, če so mitološke. (Južnič 1993, 155)

vrednotenja različnih možnosti in izbira tiste poti, ki po njegovi presoji pomeni pravo pot reševanja problemov. Večja razpršenost dejavnosti, pretok delovne sile, različne možnosti zadovoljevanja sekundarnih potreb in izbira komunikacij dajejo posamezniku več možnosti in tudi težo odločanja oziroma izbire. Podoben subjektivni pristop do preučevanja etničnosti vključuje tudi konstruktivistični pristop, ki obravnava etničnost kot predmet pogajanj in konstruktov v vsakdanjem življenju, kot proces, ki se nenehno razvija in je predvsem odvisen od vsakodnevnega preživetja. Konstruira se pri hranjenju, oblačenju, izobraževanju, delu, komunikaciji itd. (Isajiw 1993/94) S tega vidika se morajo pripadniki manjšine, ki so na eni strani vključeni v celoto (nacijo), na drugi strani pa so člani etnične skupnosti, ki si mora prizadevati za svoj obstoj, vsakodnevno odločati o vrsti stvari, o katerih se pripadnikom večinske skupnosti ni treba.

Skupnosti, ki jih bomo podrobneje obravnavali v besedilu, so v posameznih državnih okvirih oziroma ustavnih ureditvah različno terminološko opredeljene: madžarska skupnost v Prekmurju in italijanska skupnost v Slovenski Istri sta opredeljeni kot narodni skupnosti, slovenska skupnost v Porabju je opredeljena kot narodna manjšina, slovenska skupnost na Koroškem pa kot slovenska manjšina. V nadaljevanju bomo za vse obravnavane skupnosti uporabljali termin etnična skupnost, pri čemer nam pojem etničnost pomeni percepcijo kulturne distinktivnosti, ki je utemeljena na različnih elementih ali kazalcih, kot so jezik, religija, zgodovinski spomin, teritorij, običaji in navade, oblačila ipd.

MEDGENERACIJSKA ETNIČNA KONTINUITETA ALI ASIMILIACIJA

Termin generacija ima v poljudnem in v znanstvenem obravnavanju več pomenov. Omenili in omejili se bomo predvsem na dva: a) Pojem generacija je uporabljen za razlikovanje posameznih skupin ljudi, ki so rojeni v neki časovni enoti. Za posamezno skupino ljudi je značilno, da se skupaj stara in skupaj doživlja družbene spremembe v približno isti kronološki starosti. b) Pojem generacija izhaja iz sorodstvenih študij in se nanaša na povezavo med starimi starši, starši in otroki. (Arber, Attias-Donfut 2000)

Določiti je treba nek kriterij za ugotavljanje, kdo je pripadnik katere generacije. Obravnavamo *strukturalno perspektivo generacije*, ki se nanaša na odnos *starši in otroci*. Generacija je obravnavana kot skupnost ene ali več skupin, ki jih združujejo izkušnje, specifični pristop do reševanja problemov in bolj ali manj oblikovan občutek skupne identitete. Pojem generacije se dotika razlik do vsaj še ene generacije. Največkrat se oblikuje razlika med »mladimi« in »starimi«. Hkrati pa generacije pripadajo istemu družbenemu sistemu in so zato med seboj povezane s formaliziranimi in institucionaliziranimi družbenimi odnosi.

Specifična kultura⁸ se vzdržuje in obnavlja s prenosom njenih vsebin z ene na drugo generacijo. Prenos kulture nikoli ni in ne more biti popoln ali celovit. Ker se kultura oblikuje in preoblikuje z nenehno interakcijo med posamezniki, skupnostmi in njihovim družbenim okoljem, prenos med generacijami nikoli ne pomeni natančne reprodukcije kulture. Prenos kulture pomeni neko vmesno stanje med popolno reprodukcijo, kar bi pomenilo, da med starši in njihovimi potomci ni razlik, in popolnim neuspehom reprodukcije v smislu, da med mlado in staro generacijo ni podobnosti. Oba ekstremna pola bi bila problematična. Popolna reprodukcija ne bi omogočala nobenih novosti in sprememb in s tem sposobnosti odziva na nove situacije, medtem ko neuspela reprodukcija ne bi omogočala koordiniranega delovanja med generacijami.

Sociološka preučevanja so na področju medgeneracijskih odnosov v zadnjih tridesetih letih zaznala vsaj dva trenda: prvi trend zadeva spremenjeno starševsko vlogo in spremenjene vzgojne modele, ki so v primerjavi s preteklostjo manj togi. Novi značilnosti odnosa med starši in otroki sta večja avtonomija generacij in hkrati manjši »razkol« med generacijami.⁹ Seveda med generacijami obstajajo razlike v vrednotah in vedenju, na primer enakopravnejši odnos med partnerjema pri mlajših generacijah, usihanje religiozne prakse, spremenjeni vzgojni vzorci itd. Spremembe v vedenju med generacijami so še posebno opazne tam, kjer je prišlo v mlajši generaciji do rasti družbene mobilnosti, saj sprememba družbenega statusa vedno vključuje tudi prevzete novih vrednot. (Attias-Donfut 2000)

Drugi opazni trend je, da razlike med generacijami v etnični skupnosti postajajo večje kot razlike med etničnimi skupnostmi v isti (mlajši) generaciji. Povečevanje raznovrstnih mednarodnih komunikacijskih kanalov in vplivov iz širšega prostora do neke mere povzroča slabitev moči lastne kulturne dediščine,

* * *

⁸ Opredeljevanje kulture in njenega prenosa med generacijami je kompleksna tematika. Vprašanja, kot so: kako se kultura prenaša z ene generacije na drugo, ali je kultura koncept, ki se v celoti nauči, pridobi, ali so določeni aspekti kulture instinktivni in tako del genetike (dednih lastnosti) itd. presejajo namen naše raziskave. Za naš namen sta primerni opredelitvi kulture, kot sta ju oblikovala Ember in Ember (1990), in sicer kot »nizi naučenih vedenj, prepričanj, stališč, vrednot ali idej oziroma idealov, ki so značilni za posamezno družbo ali populacijo«. (Ember in Ember v Blij 1993) Dodali pa bi še opredelitev kulture, ki vključuje prepričanja posameznikov (religiozna, politična itd.), institucij (zakonodajne, vladne ...) in tehnologijo (veščine, opremo itd.) in je širša od nekaterih antropoloških definicij, ki omejujejo koncept kulture na interpretacijo človeške izkušnje in vedenja kot produkta pomenskih simbolnih sistemov. (Blij 1993)

Lahko bi tudi rekli, da gre pri kulturi za skupke med seboj povezanih korpusov znanja o komuniciranju, vsakodnevnih življenjskih praksah, ekonomiji, organizaciji družbenih odnosov itd., ki so entitete, zakoreninjene v dejavnostih in se prenašajo med generacijami kot relativno samostojni kulturni sistemi ali »sistemski kulturni vzorci« (systemic culture patterns). (Kroeber, Kluckhohn 1963)

⁹ Zmanjšanje razkola med generacijami in spremenjen odnos med starši in otroki sta medsebojno povezana. Ne smemo zanemariti vpliva otrok na starše, tu gre za t. i. »obratno socializacijo«, ki je danes še bolj pomemben zaradi podaljšanega bivanja mladih doma, ter odnosov med starši in otroki, ki so vse bolj enakopravni itd. (Attias-Donfut 2000)

še posebno pri mlajših generacijah, ki so bolj izpostavljene globalnim komunikacijam in kulturo, ki jo prevzemajo »od zunaj«, vse bolj doživljajo kot lastno. To povzroča do neke mere diskontinuiteto med »staro« in »mlado« generacijo ter oslavljen prenos specifičnih etničnih elementov. Z izumiranjem starejše generacije tako nepovratno izginjajo številne kulturne posebnosti, ki so se v preteklosti izoblikovale v ožjem lokalnem kontekstu. (Mlinar 1990) V povezavi s tem nekateri raziskovalci govorijo celo o »množični kulturi«, kot so na primer: potrošniki, buržoazija, delovni razred, južnjaki itd., ki postajajo vedno močnejše oblikovalke vedenja, stališč in prepričanj posameznikov po vsem svetu.

V etničnih skupnostih je vertikalni (medgeneracijski) prenos etničnih elementov – v katerem igrajo osrednjo vlogo družina ali starši – prvi, ki otrokom posreduje specifične etnične elemente, vrednote in tradicije, bistvene za ohranjanje kulturne dediščine v novi generaciji. Na ohranjanje etničnosti pa ne vpliva samo vertikalni prenos med generacijami v družini ali skupnosti, ampak tudi horizontalni prenos, ki se nanaša na vplive vrstnikov, vzgojno-izobraževalnega sistema, množičnih medijev itd. in ustreza procesu kulturnega učenja ter prilagajanja družbenemu okolju. V tem pogledu starševski modeli tekmujejo z družbenimi (okoljskimi) modeli, ki so pogosto v večinski družbi obravnavani kot bolj privlačni ali prestižni. Tako nadaljnje ohranjanje etničnih elementov ni odvisno samo od družine, temveč še od cele vrste dejavnikov, kot so demografska struktura skupnosti, ekonomski, kulturni, politični pogoji in okoliščine itd.

Kadar se medgeneracijski prenos etničnosti ne zgodi, posameznik nima ugodnih izhodiščnih možnosti za ohranitev etničnosti staršev. V takem primeru je velika verjetnost, da posameznik prevzame etničnost večinske skupnosti in takrat lahko govorimo o asimilaciji posameznika.

Asimilacija je bila kljub pomanjkljivostim v njenih zgodnjih opredelitvah v sociologiji še ne tako dolgo nazaj »nevprašljiv« koncept v preučevanju medetničnih odnosov. Temeljno spoznanje v družbah, ki so si izbrale nacionalni princip kot osnovno smernico razvoja je, da je najbolje živeti v državi, v kateri ni etničnih, jezikovnih in kulturnih manjšin. V takem konceptu je asimilacijska politika postala »legitimno« početje. Predvsem v Srednji Evropi se je v drugi polovici 19. stoletja uveljavil koncept, ki v skupnem bivanju različnih etničnih in jezikovnih skupin vidi nevarnost, ki državo slabi od znotraj.

V zadnjih nekaj desetletjih pa je postala vsebina pojma asimilacija do neke mere »izpeta« ali problematična, in to predvsem zaradi vsebujoče ideološke konotacije, ki je v nasprotju s konceptom sodobnih multietničnih družb, in pa zaradi impliciranih etnocentričnih in pokroviteljskih zahtev v odnosu do manjšin, ki težijo k ohranitvi svojih etničnih značilnosti. Od zgodnejših, s sodobnega vidika

problematičnih definicij,¹⁰ se je razvilo kar nekaj vidnejših konceptov opredelitve asimilacije.¹¹

Kljub aktualnemu sodobnemu problematiziranju in pomanjkljivostim posameznih konceptov, asimilacijo še vedno lahko obravnavamo kot znanstveni koncept, ki ohranja razlagalno moč in tako ostaja del aktualnega teoretičnega besednjaka. Zelo splošna opredelitev asimilacije na skupinski ravni bi se lahko glasila: gre za opuščanje in na koncu tudi morebitno izginitev kulturnih in etničnih razlik med posameznimi etničnimi skupnostmi v stiku. Pri tem v definiciji ne moremo vnaprej opredeliti, ali so spremembe, ki jih je povzročila asimi-

* * *

¹⁰ Warner in Srole (1945) na primer, ki sta preučevala etnične skupnosti in njihovo kulturo v mestu New Haven, sta prevzem načina življenja večinske skupnosti obravnavala kot nujen za sprejetje posameznih etničnih skupnosti, ob tem, da sta sestavila lestvico posameznih etničnih skupnosti glede na možnosti uspešne asimilacije in njihovega sprejetja v družbo. Na vrhu lestvice so pristali angleško govoreči protestanti, na dnu lestvice pa črnci in mešanici. (Alba, Nee 1997)

¹¹ Leta 1921 sta v okviru Čikaške šole Robert E. Park in E. W. Burgess podala opredelitev asimilacije, razumljen kot proces, ki omogoča vključevanje etničnih manjšin v večinsko družbo, v katerem pa ni implicitno zaznati zahteve, da bi pripadniki manjšinskih skupnosti ob prevzemanju stališč, mišljenja itd. večinske skupnosti morali opustiti svoje etnične elemente. V Parkovi opredelitvi je asimilacija razumljena kot končna faza cikla medetničnih odnosov, v katerem si sledijo štiri stopnje: stik med skupinami - tekmovanje - akomodacija - asimilacija. Ravno obravnavanje asimilacije kot progresivnega, nepreklicnega ter neizogibnega rezultata v večetnični družbi je doživelo največ kritike.

Druga pomembnejša opredelitev je Gordonov koncept asimilacije (1964), ki vključuje sedem dimenzij, med katerimi je oblikoval kritično distinkcijo med prvima dvema: akulturacijo (sprejem kulturnih modelov dominantne skupine: jezik, navade, oblačila, umetnost, hrana itd.) in strukturalno asimilacijo (vstop pripadnikov manjšine v institucije, društva, klube itd. večinske družbe), s katerima obravnava vstop pripadnikov manjšine v primarne skupinske odnose z večinsko skupnostjo. Gordon poudarja, da se prva dimenzija - akulturacija lahko zgodi, ne da bi ji sledile preostale. Če se zgodi še druga dimenzija - strukturalna asimilacija, pa naj bi se po »naravni« poti zvrstilo tudi preostalih pet dimenzij.

Bolj kompleksno in univerzalno teorijo asimilacije sta poskusila oblikovati Shibutani in Kwan (v Alba, Nee 1997, 837-841), pri čemer sta kot temelj prevzela izhodišča, ki jih je Meadova utemeljila na simbolnem interakcionizmu, hkrati pa sta teorijo razvijala kot »podaljšek« Parkovega cikla medetničnih odnosov. Eno takih izhodišč se nanaša na obravnavanje posameznika v družbi, ki ni odvisno od tega, »kaj posameznik je«, temveč od »načina, kako je opredeljen«. Razlike v opredelitvah ali razlikah med družbenimi kategorijami, v katere so umeščeni posamezniki, ustvarjajo družbeno distanco, ki se simbolno vzdržuje z razvrščanjem posameznih kategorij. Njuna ugotovitev, da zmanjševanje socialne distance pogojuje in pospešuje strukturalno asimilacijo, je bila ravno obratna od Gordonove hipoteze. Po njunem mnenju se v okoliščinah, ko se socialna distanca zmanjšuje, povečuje občutek skupne identitete, bližine in deljene izkušnje, kadar pa je socialna distanca visoka, ljudje obravnavajo sebe in druge kot pripadnike različnih kategorij, kar ohranja občutke distance.

Nekoliko novejši je Gansov (1973) in Sandbergov (1973) koncept premočrtne (»straight-line«) asimilacije, v katerem razvije sekvenco generacijskih korakov, s tem pa v proces asimilacije vpelje dinamično dimenzijo. V njegovem konceptu asimilacije v povprečju vsaka nova generacija pripadnikov manjšinske skupnosti pomeni novo fazo prilagoditve večinski družbi. Temeljna kritika koncepta premočrtne asimilacije je bila usmerjena v zanemarjanje možnosti, da etnična skupnost lahko doživi obdobje rekreacije. Glede na to je Gans koncept dopolnil oziroma modificiral v nihajoči (»bumpy-line«) teorijo asimilacije, v kateri etnična skupnost v procesu ohranjanja etničnih elementov doživlja vzpone in padce in tako dopušča tudi možnost rekreacije etnične identitete. Še vedno pa je tudi v nihajoči (»bumpy-line«) teoriji asimilacije predpostavljena generacijska dinamika, ki dolgoročno teži v smeri asimilacije. (Gans 1973, Sandberg 1973 v Alba, Nee 1997, 832-833)

lacija, samo eno- ali večsmerne. Teoretično je asimilacija dvosmeren ali vzajemen proces, v katerem se spreminjata tako manjšinska kot večinska skupnost, v praksi pa je proces pretežno enosmeren. (Alba, Nee 1997)

MODEL STRUKTURNIH SPREMENLJIVK, KI VPLIVAJO NA OHRANJANJE (PRODUKCIJO, REPRODUKCIJO, TRANSFORMACIJO) ETNIČNE SKUPNOSTI

Medetnični odnosi se odvijajo v konkretnih družbenih okoljih in razmerah, zato je za razumevanje njihove narave in razvoja potrebna analiza družbenih okoliščin ekonomske, politične, socialne in zgodovinske narave. Pri tem moramo upoštevati, da so objektivni pogoji, ki opredeljujejo odnose med etničnimi skupinami, vedno povezani s subjektivnimi percepcijami, stereotipi, z vrednostnimi sistemi ter z delovanjem posameznikov.

Za vrednotenje trendov medgeneracijske etnične kontinuitete na narodno mešanih območjih ob slovenski meji smo uporabili model strukturnih spremenljivk (povzet po Nelde, Strubell, Williams 1996; Williams 1987), ki je dejansko izpeljanka modela etnolingvistične vitalnosti. (Giles 1977)¹² Giles, Bourhis in Taylor v okviru teorije o etnolingvistični vitalnosti opredeljujejo *vitalnost etnične skupine* kot tisti dejavnik, ki omogoča skupini, da se obnaša kot posebna in aktivna entiteta v medetničnih odnosih. Družbeni položaj skupine ali posameznika lahko pride do izraza le ob primerjavi z drugimi skupinami ali s posamezniki. Posameznikova družbena identiteta (in del njegovega samopojmovanja) je opredeljena s pozitivnim ali z negativnim vrednotenjem članstva v neki skupini. Pripadnike dominantnih skupin njihovo članstvo navdaja s ponosom, zato imajo oblikovano pozitivno družbeno identiteto in so zadovoljni s svojim položajem ter z obstoječim stanjem; ravno obratno lahko velja za pripadnike nedominantnih skupin. Socialno-psihološki procesi, ki se odvijajo v medetničnih odnosih, so v veliki meri odvisni od stopnje vitalnosti etničnih skupnosti v stiku. Torej se pripadniki etnične skupnosti, ki ima šibko kolektivno vitalnost v medetničnih odnosih, vedejo drugače kot posamezniki, katerih skupina ima močno vitalnost. To lahko pomeni, da ima skupnost s šibko etnično vitalnostjo v primerjavi s skupnostjo, ki ima močno etnično vitalnost, kot distinktivna etnična skupnost manjše možnosti ohranitve. (prim. Giles 1977)

Namen raziskave je ugotoviti, na kakšen način etnične skupnosti razvijajo strategije preživetja ali kako vzdržujejo medgeneracijsko etnično kontinuiteto. Za preučevanje trendov medgeneracijske etnične kontinuitete v lokalno etnično mešanih skupnostih smo uporabili elemente modela strukturnih dejavnikov

* * *

¹² Teorija o etnolingvistični vitalnosti je oblikovana ob upoštevanju Gilesove teorije o jezikovnem prilagajanju (Giles 1977) in Tajfelove teorije o medskupinskih odnosih. (Tajfel 1978)

(povzeto po Nelde, Strubell, Williams 1996; Williams 1987), ki vplivajo na ohranjanje in opuščanje etničnih elementov.

Etnično skupnost in etnično identiteto posameznika smo konceptualizirali kot večdimenzionalni in dinamični kategoriji, katerih spremenljiva narava je odvisna od medgeneracijske etnične kontinuitete in temelji na treh procesih: **reprodukciji**, **produkciji** in **transformaciji**¹³ etničnih elementov prebivalstva lokalnih etnično mešanih skupnosti.

S konceptom, utemeljenim na procesih reprodukcije, produkcije in transformacije, poskušamo zajeti predvsem *dinamično naravo* etnične skupnosti v povezavi s splošnimi procesi družbene in kulturne reprodukcije (Williams 1987):

- Ko govorimo o **reprodukciji** etničnih elementov, govorimo o medgeneracijski kontinuiteti, torej o prenosu etničnih elementov med generacijami in s tem o ohranjanju etničnih elementov pri pripadnikih posamezne etnične skupnosti.
- S **produkcijo** etničnih elementov razumemo poznavanje ali privzemanje etničnih elementov neke skupnosti pri pripadnikih druge etnične skupnosti v stiku, npr. znanje manjšinskega jezika pri pripadnikih večine.
- **Transformacija** se nanaša na proces, ko je zaznati opuščanje etničnih elementov pri pripadnikih etnične skupnosti (npr. ko otroci ne govorijo več materne jezika svojih staršev, ampak samo jezik večinske skupnosti).

S sklopi strukturnih dejavnikov (*družbenokulturni dejavniki*, *socioekonomski status* ter *institucionalna podpora*, glej slika 1), ki vplivajo na ohranjanje (produkcijo, reprodukcijo in transformacijo) etnične skupnosti, pa je poudarjena *večdimenzionalnost koncepta*.

V sklopu *družbenokulturnih dejavnikov* smo kot primarne dejavnike procesa reprodukcije oziroma produkcije opredelili: družino, izobraževalni sistem in institucionalno organiziranost etnične skupnosti, kot sekundarni dejavnik, ki vpliva na proces reprodukcije oziroma produkcije, pa množične medije.

Sklop *socioekonomski dejavnik*: Delovanje socioekonomskih dejavnikov je v veliki meri odvisno od položaja etnične skupnosti v ekonomskem sistemu (ureditvi), oziroma od vloge, ki jo lokalna ekonomija igra v okviru širših (tudi globalnih) ekonomskih procesov.

* * *

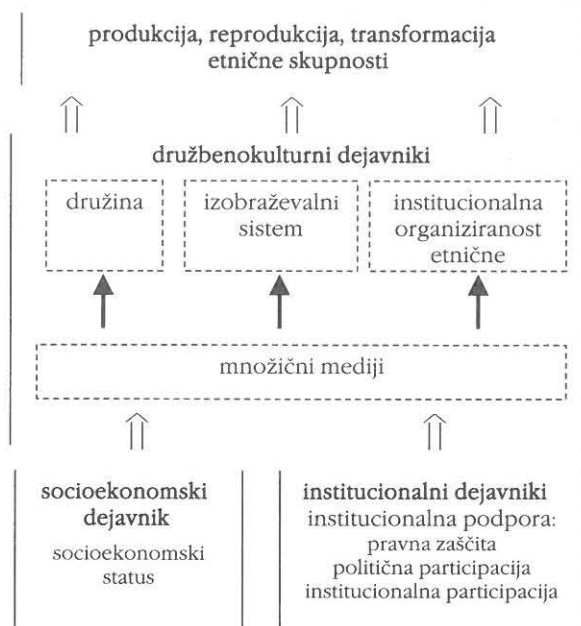
¹³ Williams (1987) govori o nereprodukciji etnične skupnosti. Mogoče je bolje kot o nereprodukciji etnične skupnosti govoriti o *transformaciji* etnične skupnosti. Precej tvegana oziroma subjektivno osnovana je postavitev meje med »preživetjem« in »transformacijo« etnične skupnosti. Ker je dinamika posameznih elementov (kazalcev) etnične skupnosti različna, lahko v nekem trenutku legitimno govorimo o preživetju glede nekaterih elementov, medtem ko je glede drugih elementov (kazalcev) bolj primerno govoriti o transformaciji. To je konceptualna in metodološka težava, na katero je opozoril tudi Smith. (1988)

Sklop *institucionalni dejavniki*: Dejanska možnost ohranjanja etničnih značilnosti je v veliki meri povezana z institucionalno podporo širše skupnosti. (Nelde, Strubell, Williams 1996)

Pri tem se moramo zavedati, da vsak model pomeni omejitvev ali zamejitev, saj je pri preučevanju izredno težko, če že ne nemogoče, upoštevati vse dejavnike oziroma spremenljivke, ki vplivajo na ohranjanje (obstoj in razvoj) etnične skupnosti, in to ne glede, ali obravnavamo ohranjanje etnične skupnosti v časovni dimenziji ali oblikovanje etnične identitete na ravni posameznika. Zato smo v osnutku modela posebej omenili le tiste dejavnike ali tiste spremenljivke, za katere menimo, da so pri obravnavanju dinamike etnične skupnosti najpomembnejše.

Slika 1: Osnutek modela strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na ohranjanje etnične skupnosti (prilagojeni model, povzet po Nelde, Strubell, Williams 1996)

Poleg treh omenjenih sklopov strukturnih dejavnikov, ki vplivajo na produkcijo, reprodukcijo ali transformacijo etnične skupnosti, pa je treba upoštevati tudi *zgodovinske vidike družbene realnosti*. Poznavanje zgodovine (odnos med interpretacijo oziroma percepcijami posameznika in skupnostjo ter »dejansko zgodovino« je nujno sporen) je pomembno v procesu prilagajanja etnične identitete. Lahko rečemo, da so etnične identitete, etnične skupine (verovanja v skupno

kulturo) ter odnosi med večino in manjšino na nekem ozemlju kreacije, ki so posledica zgodovinskih okoliščin, saj gre tu za zgodovinsko kumulacijo vedenja o medetničnih odnosih na ravni posameznika oz. skupnosti. Pri čemer ne gre za radikalen historicizem, ki zanika veljavnost vsakega koncepta (teoretičnega modela), ki bi želel preseči posamezno enoto. Potrebna pa je obravnava enot (etničnih skupnosti) v njihovem distinktivnem zgodovinskem kontekstu s čim več možnimi detajli, saj vsaka vsebuje kompleksno in unikatno družbenozgodovinsko konfiguracijo. Ob upoštevanju zgodovinskega konteksta si bomo dovolili abstrahirati iz različnih enot določene značilnosti ali dejavnike, ki jih lahko primerjamo za teoretične namene. (prim. Goldthorpe 2000)

Etnične skupnosti, ki se bodo ohranile v prihodnosti, so tiste, ki so sposobne za reprodukcijo etničnih elementov in živijo v družbenih razmerah, v katerih je omogočena tudi produkcija etničnih elementov. Če se na primer omejimo na proučevanje jezika kot pogosto t. i. najučinkovitejšega etničnega elementa, so to tiste skupnosti, ki zagotavljajo kontinuiteto jezika pri pripadnikih manjšine in motivirajo učenje manjšinskega jezika tudi pri posameznikih, katerim manjšinski jezik ni materni jezik.

V prispevku obravnavamo lokalno etnično mešane skupnosti na različnih območjih, v različnih družbenih okoljih ali državnih okvirih, ki jih opredeljujejo različni institucionalni dejavniki in ekonomske, politične in geografske razmere ter kažejo različne demografske značilnosti. Zato predvidevamo, da med njimi obstajajo razlike tudi v trendih medgeneracijske kontinuitete etničnih elementov. Te razlike bomo poskušali ugotoviti s *primerjalno metodo*.

Poudariti moramo, da značilnosti obravnavanih lokalnih etnično mešanih skupnosti niso reprezentativne za celotna narodno mešana območja ob slovenski meji, katerih del so. Tako tudi izsledkov empiričnih analiz ni mogoče sploševati na celotna narodno mešana območja ob slovenski meji. Zato je raziskava opredeljena kot poglobljena *študija primerov*, v kateri je vsaka lokalna etnično mešana skupnost obravnavana kot enota preučevanja.

PRIMERJALNA METODA

Analiza trendov medgeneracijske etnične kontinuitete temelji na teoretičnih predpostavkah modela strukturnih spremenljivk, na podlagi katerih smo oblikovali osnutek modela strukturnih spremenljivk oziroma hipotetični model, s katerim smo ugotavljali pomembnost posameznih dejavnikov v medgeneracijskem prenosu etničnih elementov. V tem pogledu ima raziskava eksploratorno naravo.

Za proučevanje medgeneracijske kontinuitete etničnih elementov v lokalni etnično mešani skupnosti smo uporabili *primerjalno metodo*, ki je kljub temu, da

jo mnogi raziskovalci obravnavajo kot temeljno metodo preučevanja v etničnih študijah, lahko tudi problematična. (Ragin 1987)

Potreba po rabi primerjalne metode se kaže v tem, da nobenega družbenega pojava ne moremo preučevati izolirano, brez primerjave z drugimi družbenimi pojavi. (Řylen 1990, 4) Samo primerjalna analiza enot (skupnosti, držav itd.) omogoča prikaz, ali so in tudi zakaj so si enote preučevanja podobne ali se razlikujejo po posameznih značilnostih. Kljub temu se v povezavi z uporabo primerjalne metode pri preučevanju etnične problematike zastavljajo pomisleki. Ker je etničnost družbeni konstrukt, je raznolikost etničnih situacij izredno velika in zato se vsaka etnična situacija (skupnost) zdi edinstvena in neprimerljiva. Za vsako etnično skupnost imajo posamezni elementi etničnosti različen pomen in postavlja se vprašanje, ali lahko proučujemo etnično identiteto kot splošen pojav s posameznimi podobnostmi oziroma razlikami med skupnostmi, ali pa je vsaka etnična skupnost tako posebna, da je kakršno koli posploševanje nemogoče. V teoretičnih konceptih in razpravah je etnična identiteta obravnavana kot splošen pojav, pomemben v vseh skupnostih. Večina empiričnih raziskav pa je osredotočena na preučevanje posameznih elementov etničnosti ali etničnih skupnosti. V naši primerjalni raziskavi upoštevamo, da ima vsaka skupnost svojo specifično zgodovino, tradicije, vrednote itd., hkrati pa je koncept skupinske identitete – občutek pripadanja neki skupnosti – skupen vsem posameznikom in je tako obravnavan kot splošen pojav, pomemben za vse skupnosti. Raba primerjalne analize ponuja možen izhod iz nepregledne množice etničnih situacij, saj omogoča razvoj ter izpopolnitev analitičnih konceptov in s tem oblikovanje idealnih tipskih okoliščin. Ker je primerjalna analiza osredotočena predvsem na preučevanje raznovrstnosti, in sicer z iskanjem vzorcev podobnosti in različnosti med analiziranimi enotami, to posredno prispeva k razumevanju oziroma spoznavanju posamezne enote. To omogoča razkrivanje vzročnih povezav in vzročnih vzorcev, ki ločijo preučevane enote v različne podskupine. (Ragin 1994)

Pri tem ne smemo pozabiti, da se še posebno pri mednarodnih raziskavah srečujemo s težavami, povezanimi s konceptualizacijo, z vzorčenjem, izdelavo vprašalnika, usposabljanjem anketarjev itd. Razlika je ta, da so tu težave pomnožene s številom držav oziroma enot, vključenih v raziskavo. Množica empiričnih raziskav je pokazala, da so države oziroma nacije pomemben vir razlik v stališčih, vrednotah in vedenju posameznikov. Tu pa se postavlja vprašanje, kaj menimo s tem, ko rečemo, da je nacija oziroma država pomemben dejavnik za razumevanje razlik in podobnosti v stališčih, vrednotah in vedenju posameznikov. Kot take so nacije oziroma države bolj ali manj »črne škatle«, ki vključujejo mnogo pomembnih značilnosti. Spopadamo se torej z vprašanjem, kako množico podobnosti in razlik ustrezno interpretirati. V ta namen je treba v primerjalni sociologiji razviti nove teorije in koncepte, ki bi omogočali razlago

posebnosti in podobnosti nacij oziroma držav. (Scheuch 1989; Arts in Halman 1999)

Primerjalno metodo smo zasnovali na treh ravneh:

a) **Deskriptivna (kvalitativna) primerjalna analiza.** Deskriptivna primerjalna analiza strukturnih spremenljivk v obravnavanih lokalnih mešanih skupnostih je utemeljena na kvalitativnem pristopu in vključuje predstavitev treh sklopov strukturnih spremenljivk (*družbenokulturni dejavniki, institucionalni dejavniki, socioekonomski dejavniki*), ki so pomembne za vitalnost etnične skupnosti ter vplivajo na ohranjanje ali opuščanje etničnih elementov pri prebivalstvu štirih obravnavanih lokalno etnično mešanih skupnosti. Deskriptivna analiza strukturnih spremenljivk lokalnih etnično mešanih skupnosti je zasnovana kot študija primerov, saj moramo upoštevati, da ima vsaka skupnost (Lendava, Monošter, občina Železna Kapla - Bela in Slovenska Istra) svoje specifične zgodovinske, družbenopolitične, kulturne in geografske značilnosti, v okviru katerih je treba preučiti vlogo posameznih strukturnih spremenljivk. S tem dosežemo kontekstualizacijo strukturnih dejavnikov in posameznih obravnavanih spremenljivk, kar nam omogoča bolj poglobljeno analizo konkretnih manjšinskih situacij oziroma dopolnitev kvantitativni in kvalitativni primerjalni analizi. (več o tem Medvešek 2003, 79–213)

b) **Kvantitativna primerjalna analiza.** Kvantitativna primerjalna analiza je opravljena na anketnih podatkih, zbranih v okviru mednarodnega projekta *Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru*, ki je primerjalna analiza elementov etnične identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske in je zasnovan longitudinalno ter interdisciplinarno. Pri kvantitativni primerjalni analizi empiričnih (anketnih) podatkov je poudarek predvsem na ugotavljanju povezav med spremenljivkami, vključenimi v osnutek modela strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na ohranjanje etnične skupnosti. (slika 1) Z regresijsko analizo smo analizirali štiri manjšinske situacije, v katerih je enota preučevanja posameznik. Kvantitativni pristop, za katerega je značilna analiza velikega števila enot, omogoča posploševanje dobljenih rezultatov, hkrati pa moramo upoštevati, da (to velja še toliko bolj v medetničnih primerjalnih raziskavah) enote izgubijo svojo celovitost takoj, ko jih razčlenimo v spremenljivke. Tako preučujemo odnose med spremenljivkami, ne pa podobnosti in razlike med enotami kot celotami. Zato je treba kvantitativno primerjalno analizo dopolniti še s kvalitativno analizo.

c) **Kvalitativna primerjalna analiza.** Pri kvalitativni primerjalni analizi se poudarek iz analize zvez med spremenljivkami zopet prenese na enote, torej na primerjavo konkretnih »manjšinskih situacij«. Kljub temu da so bili osnovni empirični podatki zbrani s strukturiranim anketnim vprašalnikom, torej s kvantitativno metodo, lahko v naslednji fazi preučevanja numerične podatke preoblikujemo v opisne kategorije ali pa izsledke kvantitativne analize prenesemo v

kvalitativno analizo in opravimo poglobljeno analizo posameznih lokalnih etnično mešanih skupnosti (študija primera). V tem primeru gre za kvalitativno analizo kvantitativnih podatkov, za poskus identifikacije konkretnih dejavnikov na ravni konkretnih manjšinskih situacij oziroma lokalnih etnično mešanih skupnosti. (več o tem Medvešek 2003, 255–264)

Metodologija raziskave je zasnovana kot t. i. »mešani model metod« (mixed model studies), kar pomeni kombinacijo kvantitativnega in kvalitativnega pristopa v različnih fazah raziskovalnega procesa. Tako smo se na primer pri analizi in interpretaciji ugotovitev kvantitativne primerjalne analize (b) oprli na izsledke deskriptivne primerjalne analize (a), pri analizi in interpretaciji kvalitativne primerjalne analize (c) pa bomo uporabili izsledke kvantitativne (b) in deskriptivne primerjalne analize (a).

V prispevku je predstavljena samo ena, kvantitativna raven primerjalne analize.

VZORČENJE V POSAMEZNIH LOKALNIH MEŠANIH SKUPNOSTIH

Analiza temelji na podlagi anketnih podatkov, zbranih na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske. Analizirali bomo empirične podatke, zbrane v Lendavi (Slovenija) leta 1991,¹⁴ Monoštru (Madžarska) leta 1992,¹⁵ Slovenski Istri (Slovenija) leta 1994¹⁶ in občini Železna Kapla - Bela

* * *

¹⁴ Anketirance, ki smo jih nagovorili za sodelovanje v raziskavi, smo izbrali na podlagi načrta reprezentativnega in slučajnega vzorca polnoletnih prebivalcev Lendave. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 700 oseb. Glede obsega je bila realizacija načrta 97-odstotna, saj je po izključitvi neuporabnih vprašalnikov ostalo 678 enot. (prim. Hafner-Fink 1993)

¹⁵ Zaradi specifične etnične strukture Monoštra (nizek delež pripadnikov slovenske skupnosti) je zbiranje podatkov potekalo vzporedno na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev mesta Monošter in na skupini vseh polnoletnih prebivalcev mesta Monošter, o katerih smo na podlagi zbranih podatkov lahko sklepali, da so pripadniki slovenske skupnosti. To je bilo potrebno zaradi tega, da smo zagotovili dovolj velik delež (v absolutnem številu) pripadnikov slovenske skupnosti za nadaljnje statistične analize. Izbor vzorca je potekal po načelu slučajnega izbora polnoletnih prebivalcev mesta Monošter. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 730 anket, realizirani sta bili 602 anketi, kar pomeni 82,5-odstotno realizacijo. (prim. Hafner Fink 1993)

¹⁶ Glede na narodnostno strukturo prebivalstva v obalnih mestih Slovenske Istre je zbiranje podatkov potekalo vzporedno na dveh vzorcih: a) prvi je bil reprezentativni vzorec polnoletnih prebivalcev Izole, pripravljen na podlagi podatkov iz registra (polnoletnih) prebivalcev Izole. Slučajni izbor je potekal tako, da je zagotovil enakomerno razpršitev po vsem mestu - na ravni mestnih ulic. Od načrtovanih 600 so bile anketirane 503 osebe, po izločitvi neuporabnih vprašalnikov jih je ostalo 500 - realizacija načrtovanega obsega vzorca je bila 83,3-odstotna. Nekoliko nizka realizacija načrtovanega obsega je predvsem posledica dejstva, da veliko oseb, ki so bile izbrane v vzorec, ni bilo dostopnih (nepopolni podatki ipd.), b) drugi pa je vzorec polnoletnih prebivalcev italijanske narodnosti v mestnih naseljih Koper, Izola, Piran, Portorož in Lucija. To je bilo potrebno predvsem zato, ker v reprezentativnem vzorcu vseh prebivalcev na Obali nismo mogli zagotoviti zadostnega števila prebivalcev pripadnikov italijanske skupnosti, ki bi omogočilo korektno statistično analizo. Podlaga za pripravo vzorca Italijanov v mestnih naseljih na Obali pa so bili podatki Skupnosti Italijanov. Tukaj je bil realiziran obseg vzorca 202 osebi (od načrtovanih 280), kar pomeni 72,1-odstotno realizacijo vzorca. Skupaj smo dobili vzorec, ki vključuje 702 enoti.

(Avstrija) leta 1999.¹⁷

V povezavi z zbranimi empiričnimi podatki je treba omeniti tri omejitve:

a) *Časovni obseg anketiranja*, od prvega v Lendavi do zadnjega v Železni Kapli - Beli, je osem let. Zaradi obsega in zasnove projekta, v katerem so potekale posamezne raziskave (empirično zbiranje podatkov) časa ni bilo mogoče skrajšati. Primerjava podatkov, zbranih v takem časovnem razponu bi lahko bila problematična, če bi se kateri od objektivnih dejavnikov, ki opredeljujejo družbeno stvarnost, bistveno spremenil. S tem bi se lahko spremenil status etnične skupnosti in posledično percepcije anketirancev.

b) *Prostorska omejitev*. Zaradi vrste omejitev (finančnih, kadrovskih in organizacijskih) v raziskavah nismo mogli oblikovati vzorcev, ki bi bili reprezentativni za celotna narodno mešana območja. Pri oblikovanju vzorca smo se morali omejiti na posamezne krajevne točke. Tako so anketiranja v Lendavi, Monoštru in Slovenski Istri (Koper, Izola, Piran, Portorož in Lucija) potekala v mestnih okoljih, medtem ko smo na Koroškem zaradi specifičnih geografskih razmer vzorcev oblikovali na podlagi celotne občine Železna Kapla - Bela.¹⁸

Na mestno okolje smo se omejili zaradi večje pogostosti stikov med pripadniki večinske in manjšinske skupnosti, večje raznovrstnosti teh stikov in večje prisotnosti institucij. Hkrati pa omejitev na mestno okolje pomeni tudi to, da ugotovitev raziskave ni mogoče posploševati na celotno narodno mešano območje, ki je v obravnavanih obmejnih območjih pretežno ruralno. Upoštevati moramo, da se s preseljevanjem ljudi iz vasi v industrijsko in urbano razvitejša mesta začnejo razkrajati njihov tradicionalni način življenja, sistem vrednot, njihovo pojmovanje ter vrednotenje etničnosti. Vzrok za to je, da se mobilnost (poklicna, sta-

* * *

¹⁷ Vzorec za raziskavo smo oblikovali po načelu slučajnega izbora polnoletnih prebivalcev občine Železna Kapla - Bela. Pri tem se je z izborom krajev zagotavljala enakomerna prostorska razpršitev po vsej občini. Tako je bilo v raziskavo vključenih 14 naselij, in sicer Železna Kapla (Bad Eisenkappel), Obirsko (Ebriach), Suha (Zauchen), Rebrca (Rechberg), Lepena (Leppen), Lobnik (Lobnig), Koprivna (Koprein-Sonnseite), Podpeca (Koprein-Petzen), Remšenik (Remschenig), Bela (Vellach), Podkraj (Unterort), Korte (Trögern), Bela (Weissenbach), Zaplaznica (Blasnitzen). Predvideni obseg vzorca je bil 300 oseb. Za analizo smo dobili 108 uporabnih anket, kar je 36-odstotna realizacija vzorca.

¹⁸ V Avstriji je slovenska skupnost dobro organizirana manjšina na južnem Koroškem, maloštevilna in slabše organizirana (formalno še nepriznana) manjšina na južnem Štajerskem in nova naseljitvena jedra, ki izhajajo iz avtohtonega manjšinskega ozemlja, kot so Dunaj, Gradec in druga večja avstrijska mesta. (Zupančič 1999) Zagotoviti je bilo treba določeno stopnjo primerljivosti s preostalimi raziskavami, opravljenimi v projektu. Zato je anketiranje potekalo na Koroškem, in sicer v občini Železna Kapla - Bela, in to predvsem zaradi dveh razlogov: ugodne etnične strukture prebivalstva, kar pomeni dovolj visok delež prebivalcev pripadnikov slovenske skupnosti, in dovolj visoke organiziranosti manjšine oziroma ustrezno razvite institucionalne podpore. Za občino Železna Kapla - Bela so značilni zaselki in samotne kmetije, le v dolinah so se razvila večja strnjena naselja. Geografska struktura občine je za anketarje še posebno neprijazna. Pokrajina je hribovita, obdana z gozdovi. Kraji, v katerih je potekalo anketiranje, pa so raztreseni ter med seboj precej oddaljeni. To je še dodatno otežilo in časovno podaljšalo delo anketarjev.

tusna itd.) v sistemu lahko doseže samo z akulturacijo, torej s privzajanjem življenjskega stila večine. Zaradi tega predvidevamo, da so razmere zunaj mest nekoliko drugačne. Načeloma naj bi veljalo, da lahko v bolj ruralnem okolju pripadniki manjšinske etnične skupnosti v večji meri in lažje ohranjajo ter izkazujejo svojo etnično pripadnost.

c) *Velikost vzorca.* Po velikosti vzorca izstopa raziskava, opravljena v Železni Kapli - Beli, kjer je bila dosežena 36-odstotna realizacija vzorca, kar pomeni končni vzorec velikosti 108 enot.¹⁹ Večji delež zavrnitev sodelovanja lahko razložimo z običajnimi razlogi zavračanja sodelovanja ljudi v podobnih javnomnenjskih raziskavah, to sta predvsem zasičenost z anketiranjem in vedno večje težnje posameznikov po zaščiti zasebnosti. Odziv anketirancev pa je odvisen tudi od njihovih percepcij o legitimnosti in pomembnosti raziskave (stališča anketirancev o nosilcih oziroma »financerjih« raziskave), od motivacije in usposobljenosti anketarjev, pa tudi od kulturno pogojenih značilnosti anketirancev, ki vplivajo na njihovo željo po sodelovanju.²⁰ V občini Železna Kapla - Bela je bilo zaznati večjo občutljivost ljudi glede preučevane problematike. To je lahko razbrati iz pogosto izrečene izjave anketiranih: »Mi nimamo nobenih problemov s tem ...«, s katero so nakazali, da ne želijo izjavljati svojih stališč o temi, ki v vsakdanjem življenju načeloma ni problematizirana, lahko pa zelo hitro postane tema političnih razprtij, opredelitev itd. Velik izpad sta povzročila še dva razloga, ki sta pravzaprav specifični tega območja, in sicer nedosegljivost posameznikov, ki so bili vključeni v vzorec, zaradi dela v tujini ali zaposlitve v bolj oddaljenih krajih, in dokaj visok delež starejših, ki zaradi zdravstvenih razlogov niso mogli sodelovati pri anketiranju.

Pri nadaljnji analizi in interpretaciji izsledkov je lahko tako velik delež zavrnitev problematičen, saj ne vemo, kakšne so demografske karakteristike tega dela vzorca in seveda kakšne so razlike med percepcijami in stališči tistih, ki so v anketi sodelovali, in tistimi, ki so sodelovanje odklonili. Tako je treba primerjavo in analizo precej manjšega vzorca, zbranega v občini Železna Kapla - Bela, z drugimi empiričnimi raziskavami, opravljenimi v Lendavi, Monoštru in Slovenski Istri, obravnavati z določenimi zadržki.

* * *

¹⁹ Tu je bila realizacija vzorca dosti manjša kot pri drugih raziskavah. Razloge za slabšo realizacijo vzorca lahko razvrstimo v tri kategorije: a) Zavrnitev sodelovanja v anketi (66,6 odstotka). b) Nedosegljivost anketiranca, ki je sicer prijavljen v izbranem kraju, vendar dejansko tam ne živi, je v tujini ali pa je dalj časa odsoten (20,8 odstotka). c) Bolezen, nezmožnost odgovarjanja na vprašalnik (8,8 odstotka). Druge zavrnitve pa so utemeljevali z razlogi, kot sta na primer: anketiranec nima časa (2,1 odstotka) oziroma vprašalnik je pretežak (1,6 odstotka).

²⁰ Pri prebivalcih občine Železna Kapla - Bela smo ugotovili podobno zadržanost anketirancev do sodelovanja v anketi kot v Monoštru na Madžarskem.

VPRAŠALNIK

V okviru temeljnega projekta je bil leta 1990 zasnovan anketni vprašalnik, ki smo ga uporabili v vseh obravnavanih lokalnih etnično mešanih skupnostih, s tem da smo ga za vsako lokalno etnično mešano skupnost prilagodili glede na njeno specifično družbeno stvarnost, jezik in položaj manjšinske skupnosti v njej ter z nekaterimi modifikacijami, ki so nastale na podlagi pridobljenih izkušenj iz že opravljenih anketiranj.

Pri primerjalni mednarodni raziskavi je treba čim bolj omejiti napake, ki bi se lahko pojavile pri oblikovanju vprašalnika. Zagotoviti je treba veljavnost vprašanj in spremenljivk ter ustrezen prevod vprašalnika. Zato so pri oblikovanju vprašalnika za posamezno lokalno etnično mešano skupnost sodelovali tudi raziskovalci, pripadniki »preučevanih« manjšinskih skupnosti. S tem smo se poskušali izogniti pristranskemu oblikovanju vprašalnika z vidika večinskih oziroma »tujih« raziskovalcev.

Vsebinsko vprašalnik vsebuje različne sklope spremenljivk, s katerimi želimo dobiti celovitejši vpogled v podobo življenja v lokalno etnično mešanih skupnostih. Vanj so vključeni sklopi spremenljivk, s katerimi vrednotimo institucionalne možnosti, ki jih ima manjšina na razpolago (množični mediji, šolstvo, kultura itd.); sklop spremenljivk, s katerim vrednotimo pravne možnosti; sklop spremenljivk, s katerim ocenjujemo stike z »matičnim narodom«. Vprašalnik pa vsebuje tudi spremenljivke, s katerimi ugotavljamo percepcije in stališča do lastne in druge etnične skupnosti; stališča o specifičnih pojavih in institucijah na narodno mešanem območju ter spremenljivke, s katerimi opredeljujemo dejavnike etnične identifikacije in dejavnike komunikacije (sporazumevalne zmožnosti, dejavnosti).

Za vsako okolje je bil pripravljen anketni vprašalnik v dveh jezikih: večinskem in manjšinskem. Tako so anketiranci imeli možnost izbire jezika, v katerem bo potekalo anketiranje, pa tudi anketarji so bili dvojezični.

KVANTITATIVNA PRIMERJALNA ANALIZA STRUKTURNIH SPREMENLJIVK, KI VPLIVAJO NA OHRANJANJE (PRODUKCIJO, REPRODUKCIJO, TRANSFORMACIJO) ETNIČNIH ELEMENTOV PRI PREBIVALSTVU ETNIČNO MEŠANIH SKUPNOSTIH

Zaradi obsežnosti raziskave se bomo v prispevku omejili le na predstavitev ene ravni analize, in sicer kvantitativne primerjalne analize.

Načeloma so pojavne oblike družbenih struktur (npr. manjšinske skupnosti) vidne kot bolj ali manj permanentne, saj se spreminjajo relativno počasi. Zato so

tudi relacije med strukturnimi značilnostmi videti kot relativno »stalne«. Dejansko pa nam zbrani empirični podatki, ki jih bomo analizirali, prinašajo »trenutne posnetke« pojava oblik družbenih procesov.

Oblikovali smo okvirni teoretični model. Opredelili smo strukturne značilnosti družbenega pojava (medgeneracijskega prenosa etničnih elementov), relevantne spremenljivke ter korelacije med njimi. Zbrani so empirični podatki. Sledi kvantitativna primerjalna analiza anketnih podatkov, ko bomo z regresijsko metodo poskušali ugotoviti povezave (korelacije) med spremenljivkami, vključenimi v teoretični model strukturnih spremenljivk, ki naj bi vplivale na ohranjanje etnične skupnosti. (glej sliko 1)

ENOTA PREUČEVANJA JE POSAMEZNIK

Premisa kvantitativne analize temelji na prepričanju, da je najboljši način razumevanja temeljnih družbenih struktur in odnosov (družbenih pojavov) mogoč s preučevanjem velikega števila enot. S pomočjo kvantitativnih metod oblikujemo podobo preučevanega družbenega pojava tako, da prikažemo kovarianco med obravnavanimi dejavniki oziroma spremenljivkami. Pri tem se zavedamo omejitve, da je rezultat analize velikega števila enot konstrukt podobe preučevanega družbenega pojava, ki je očiščen posebnosti posamezne enote ali manjše skupine enot. Kot rezultat dobimo samo osnovno strukturo preučevanega družbenega pojava, na podlagi katere pa lahko sklepamo tudi na vzročne povezave med spremenljivkami. Zaradi te značilnosti je Ragin (1987) primerjalni kvantitativni pristop opredelil kot k spremenljivkam usmerjeno analizo.

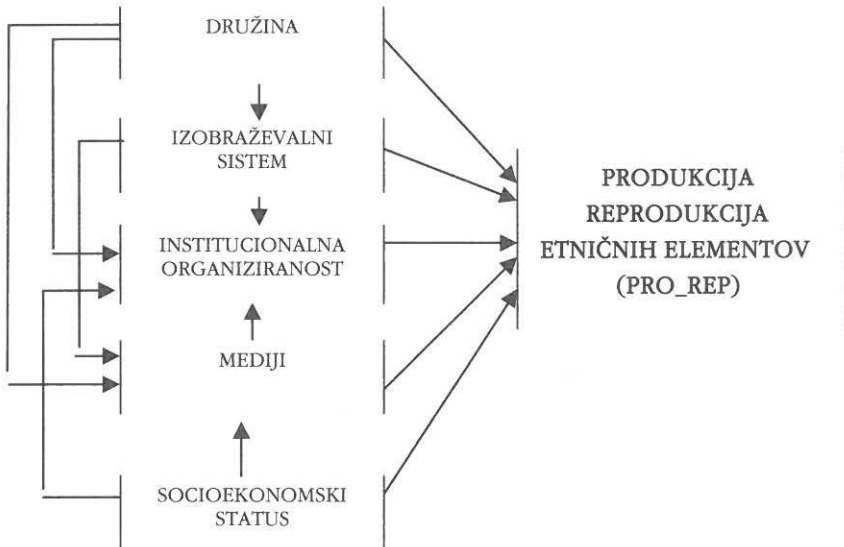
V kvantitativni analizi zbranih empiričnih podatkov bomo poskušali ugotoviti, kateri so tisti dejavniki (spremenljivke), ki vplivajo na produkcijo, reprodukcijo ali transformacijo etničnih elementov prebivalstva posamezne etnično mešane skupnosti in ali obstajajo razlike glede dejavnikov (spremenljivk), ki signifikantno vplivajo na medgeneracijski prenos etničnih elementov med obravnavanimi lokalno etnično mešanimi skupnostmi na ravni posameznika.

Na podlagi osnutka modela strukturnih spremenljivk, ki vplivajo na ohranjanje etnične skupnosti (slika 1), smo oblikovali regresijski model, utemeljen na teoretičnih predpostavkah o odnosih med spremenljivkami. Ker bomo najprej naredili analizo na ravni posameznika, v regresijski model nismo vključili dejavnika *institucionalne podpore*, ki vključuje pravno zaščito, politično participacijo in institucionalno participacijo. V posamezni lokalni etnično mešani skupnosti je namreč institucionalna podpora za vse njene prebivalce enaka in na ravni posameznika ni stvar izbire v takem smislu, kot sta npr. jezik šolanja, spremljanje medijev v manjšinskem jeziku itd.

PRO_REP = funkcija (*družina, izobraževalni sistem, institucionalna organiziranost, mediji, socioekonomski status*)

$$PRO\_REP = \beta_1 + \beta_2 * \text{družina} + \beta_3 * \text{izobraževalni sistem} + \beta_4 * \text{institucionalna organiziranost} + \beta_5 * \text{mediji} + \beta_6 * \text{socioekonomski status}$$

Slika 2: Regresijski model, oblikovan na podlagi teoretičnih predpostavk o odnosih med spremenljivkami

V regresijski model smo vključili naslednje spremenljivke oziroma indekse:

a) Družina. V indeks DRUŽINA so vključene spremenljivke: etnična pripadnost očeta, etnična pripadnost matere, etnična pripadnost partnerja anketiranca, materni jezik anketiranca, materni jezik partnerja anketiranca, materni jezik matere anketiranca, materni jezik očeta anketiranca, materni jezik anketirančevih starih staršev po materini strani, materni jezik anketirančevih starih staršev po očetovi strani.

Posameznim spremenljivkam smo dodelili dve vrednosti, in sicer vrednost 1, če je anketiranec (glede na etnično pripadnost in materni jezik) člane svoje družine označil kot pripadnike manjšine, in vrednost 0, če je anketiranec (glede na etnično pripadnost in materni jezik) člane svoje družine označil kot pripad-

nike večine oziroma jih je opredelil v okviru kategorije drugo. Ker imamo v indeksu DRUŽINA združenih enajst spremenljivk, ta za posamezno enoto zavzema vrednost med 0 in 11.

b) Izobraževalni sistem. V indeks ŠOLA so vključene spremenljivke glede jezika, v katerem se je šolal anketiranec na posamezni stopnji šolanja: nedokončana osnovna šola, osnovna šola, poklicna šola, srednja šola, višja ali visoka šola.

Spremenljivkam smo dodelili dve vrednosti, in sicer vrednost 1, če se je anketiranec šolal v jeziku etnične manjšine, in vrednost 0, če se je anketiranec šolal v jeziku večine ali v jeziku, ki ga je anketiranec označil v okviru kategorije drugo. Na podlagi tega ima indeks ŠOLA vrednosti med 0 in 5, razen v Železni Kapli - Beli, kjer ima indeks ŠOLA (ljudska šola (1-4), glavna šola (5-8), gimnazija, poklicna šola, višja poklicna šola, akademija, univerza) vrednosti od 0 do 7.

c) Institucionalna organiziranost etnične skupnosti. V indeks INST_ORG so vključene spremenljivke: udeleževanje ali zanimanje anketiranca za kulturne dejavnosti manjšinske skupnosti, udeleževanje ali zanimanje anketiranca za verske dejavnosti manjšinske skupnosti, udeleževanje ali zanimanje anketiranca za športne dejavnosti manjšinske skupnosti.

Spremenljivkam smo dodelili tri vrednosti, in sicer vrednost 0, če anketiranec dejavnosti manjšine samo spremlja oziroma ga sploh ne zanimajo, vrednost 1, če se anketiranec manjšinskih dejavnosti občasno udeležuje, in vrednost 2, če se anketiranec manjšinskih dejavnosti redno udeležuje. Indeks INST_ORG ima vrednosti med 0 in 6.

d) Socioekonomski status. Medgeneracijski prenos etničnih elementov je v veliki meri odvisen tudi od položaja etnične skupnosti v ekonomskem sistemu (ureditvi). Sprva smo v indeks socioekonomski sistem vključili poklic anketiranca, poklic očeta anketiranca in izobrazbo anketiranca. Takšen indeks se ni pokazal kot signifikanten. Kot relevantna se je pokazala samo spremenljivka izobrazba anketiranca, zato smo izključili poklic očeta anketiranca in poklic anketiranca iz indeksa socioekonomski status. Indeks IZOBRAZ, ki vključuje spremenljivke: osnovna šola, poklicna šola, srednja šola, višja, visoka šola, ima vrednosti med 0 in 4.

e) Množični mediji. Indeks MEDIJ vključuje spremenljivke: zanimanje anketiranca za časopise in programe v manjšinskem jeziku, zanimanje anketiranca za radijske programe v manjšinskem jeziku, zanimanje anketiranca za televizijske programe v manjšinskem jeziku.

Sem spadajo manjšinski mediji in tudi mediji iz države »matičnega naroda«. Spremenljivkam smo dodelili tri vrednosti, in sicer vrednost 0, če anketiranec medije spremlja redko ali sploh nikoli, vrednost 1, če medije v manjšinskem

jeziku spremlja pogosto, in vrednost 2, če jih spremlja redno. Zaradi različnega števila medijev (oddaj, programov, tiskanih medijev itd.) v posameznih lokalnih etnično mešanih skupnostih zavzema indeks MEDIJ različne vrednosti. V Lendavi in Monoštru obravnavamo 8 medijev, zato ima indeks vrednosti od 0 do 16. V Slovenski Istri obravnavamo 11 medijev, kar pomeni, da ima indeks vrednosti od 0 do 22. V Železni Kapli - Beli pa je obravnavanih 10 medijev, indeks pa ima vrednosti od 0 do 20.

f) Kot odvisno spremenljivko modela smo opredelili indeks **produkcija-reprodukcija**, ki vključuje naslednje spremenljivke: etnična pripadnost anketiranca, jezik, ki ga anketiranec govori doma s partnerjem, z otroki, mamo, očetom, brati/sestrami, materni jezik anketirančevega otroka (če ga ima); jezik, v katerem se je šolal anketirančev otrok (vrtec, osnovna šola, poklicna šola, srednja šola, višja ali visoka šola); etnična pripadnost otroka; raba jezika anketiranca zunaj družine (v šoli, vrtcu, na sodišču, v avtobusu, cerkvi, trgovini, na pošti, v banki, na delovnem mestu, v gostilni, ambulanti, kulturnem društvu, pri športu, opravljanju družbenih funkcij).

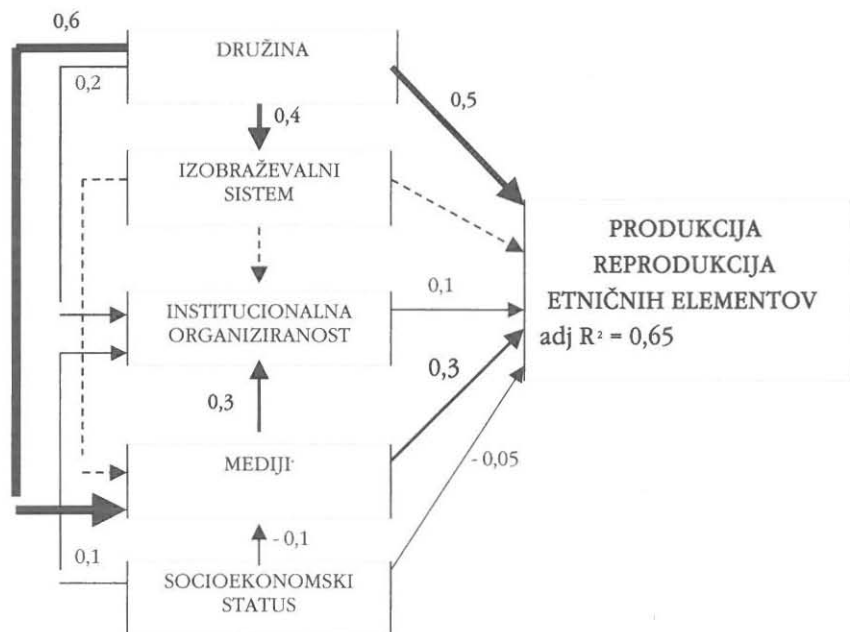
Indeks PRO_REP ima vrednosti med 0 in 28, razen v Železni Kapli - Beli, kjer ima indeks PRO_REP vrednosti od 0 do 30, to pa zato, ker je vprašanje glede jezika šolanja otroka razčlenjeno na osem spremenljivk (vrtec, ljudska šola (1-4), glavna šola (5-8), gimnazija, poklicna šola, višja poklicna šola, akademija, univerza) in ne na šest spremenljivk (vrtec, osnovna šola (1-4), osnovna šola (5-8), poklicna šola, srednja šola, višja/visoka šola), kot je to v Lendavi, Monoštru in Slovenski Istri.

Model smo testirali na vseh štirih vzorcih obravnavanih lokalno etnično mešanih skupnostih (Lendava, Monošter, Slovenska Istra in občina Železna Kapla - Bela) in s pomočjo regresijske analize ocenili parametre regresijskega modela ter statistični pomen modela.

LENDAVA (PREKMURJE)

Slika 3: Regresijska analiza celotnega vzorca v Lendavi na ravni posameznika (N = 678)

*V indeks MEDIJI so vključeni: Népszerűség, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Muratáj, Radio Lendava, Radio Budimpešta, TV Slovenija (Mostovi/Hidak), TV Budimpešta.

Najprej smo naredili regresijsko analizo celotnega vzorca, zbranega v Lendavi. To pomeni, da so bili v analizo vključeni pripadniki manjšinske in večinske skupnosti.

Popravljen determinacijski koeficient²¹ ali kvadrat multiplega koeficienta korelacije (R²), ki predstavlja razmerje med pojasnjeno in celotno vsoto kvadratov, je 0,65, kar pomeni, da 65 odstotkov odvisne spremenljivke PRO_REP pojasnimo z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Smiselnost celotnega modela pa je potrdil F test (Sig F = 0.000).

Vpliv med obravnavanimi spremenljivkami prikazuje standardizirani regresijski (parcialni) koeficient (beta), ki lahko zavzame vrednost na intervalu [-1, 1], njegova moč pa je ponazorjena tudi z debelino črte.

* * *

²¹ Ker se s povečevanjem števila neodvisnih spremenljivk vrednost determinacijskega koeficienta umetno povečuje, za oceno kakovosti regresijskega modela uporabimo popravljen determinacijski koeficient.

Kot najpomembnejši dejavnik v celotnem modelu se je izkazala **družina** anketiranca. Nakazan je močan vpliv družine, tako na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov kot tudi na izbor jezika šolanja anketiranca ter na intenzivnost spremljanja medijev v manjšinskem jeziku.

Hkrati pa se je pokazal tudi vpliv *medijev* v madžarskem jeziku na reprodukcijo in produkcijo etničnih elementov.

Drugi dejavniki v modelu ne kažejo pomembnejšega vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov posameznika.

V nasprotju z našim pričakovanjem, v modelu indeks *izobraževalni sistemi* ne kaže vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. Predvidevamo, da je to posledica modela dvojezičnega izobraževalnega sistema, ki je razvit na narodno mešanem območju v Prekmurju in v katerega so vključeni vsi prebivalci, ne glede na etnično pripadnost. Podrobnejša analiza empiričnih podatkov pokaže, da je večji del anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki večinske skupnosti in ki doma in zunaj družine večinoma govorijo slovenski jezik, hodil v dvojezično šolo (njihov jezik šolanja je bila slovenščina in madžarščina) in analogno to seveda velja tudi za večji del pripadnikov madžarske skupnosti. Hkrati velja za anketirance (pripadnike večine), ki so se izobraževali v slovenskem ali drugem jeziku in so se na narodno mešano območje priselili, da njihovi otroci obiskujejo dvojezično šolo. To dejansko kaže produkcijo etničnih elementov. V tem primeru je izobraževalni sistem dejavnik, ki omogoča produkcijo in reprodukcijo etničnih elementov in hkrati ne »ločuje« etničnih skupnosti po jeziku šolanja, zato se v modelu ni pokazala linearna povezava med indeksom izobraževalni sistem in produkcija oziroma reprodukcija podatkov.

Pokazala pa se je povezava med *družino* in *izobraževalnim sistemom*, kar je na prvi pogled videti protislovno. Če pa podrobneje pogledamo empirične podatke, ugotovimo, da obstaja kar precejšna povezanost med etnično pripadnostjo in maternim jezikom članov družine (indeks DRUŽINA) ter jezikom šolanja anketiranca. Povezanost je na eni strani posledica tega, da se je precejšen delež anketirancev priselil na narodno mešano območje iz drugih krajev Slovenije ali tujine, ti pa so že končali šolanje v slovenskem ali katerem drugem jeziku. Na drugi strani se je večji del starejših anketirancev izobraževal v enojezičnem (slovenskem ali madžarskem) šolskem sistemu, saj so se šolali pred uvedbo dvojezičnega izobraževanja, torej pred letom 1959. To pomeni, da so se anketiranci slovenske etnične pripadnosti, katerih materni jezik je bila slovenščina, pretežno šolali v slovenskem jeziku, anketiranci madžarske etnične pripadnosti z madžarskim narodnim jezikom pa so se šolali pretežno v madžarskem jeziku.

Iz tega lahko sklepamo, da je izobraževalni sistem pri starejših generacijah (stari starši/starši/anketiranec) vplival predvsem na reprodukcijo ali transforma-

cijo etničnih elementov, medtem ko pri sedanjih (mlajših) generacijah (anketirane/otroci) izobraževalni sistem omogoča tudi produkcijo etničnih elementov.

Povezava med izobrazbo v okviru socioekonomskega statusa in mediji v madžarskem jeziku je sicer majhna, vendar negativna, kar bi pomenilo, da bolj izobraženi anketiranci manj posegajo po obravnavanih medijih v madžarskem jeziku. Hkrati pa se je pokazala tudi majhna, a pozitivna povezava med izobrazbo in udeleževanjem pri raznovrstnih dejavnosti, ki jih organizira manjšinska skupnost. Ker je ob negativni povezavi izobrazbe in spremljanja medijev v manjšinskem jeziku hkrati izražena pozitivna povezava med izobrazbo in spremljanjem manjšinskih dejavnosti, lahko predvidevamo, da tu ne gre za odklanjanje etničnih vsebin bolj izobraženih anketirancev. Verjetno gre za bolj pragmatične razloge. Predpostavljamo, da višja izobrazba pomeni večjo strokovno usposobljenost, ki zahteva spremljanje specifičnih strokovnih področij in literature. S tem v zvezi je treba omeniti pomanjkljivost medijev v manjšinskem jeziku, saj ti v svoje vsebinske strukture ne vključujejo cele vrste specializiranih področij in so zaradi tega manj »aktualni«. To je lahko eden od razlogov za manjše poseganje bolj izobraženih anketirancev po medijih v manjšinskem jeziku.

Na koncu je treba omeniti še negativno povezavo med izobrazbo in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, ki pa je zelo šibka, zato na njeni podlagi ni mogoče izpeljevati kakšnih trdnejših predpostavk.

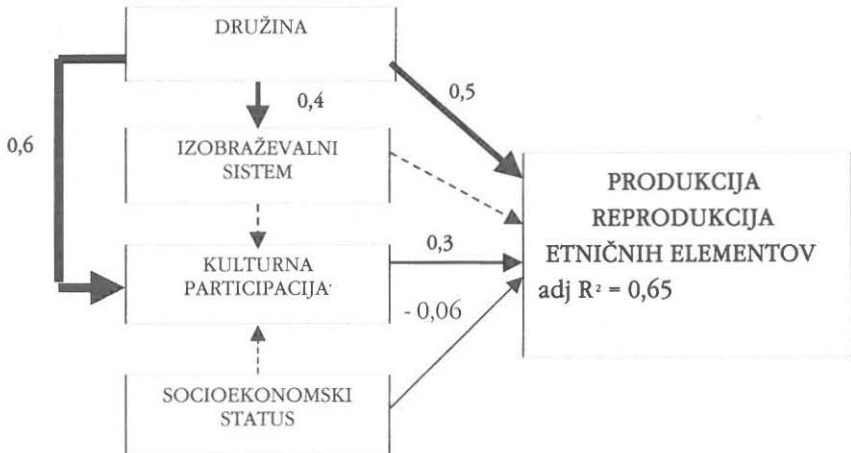
Regresijski model smo oblikovali na podlagi naših teoretičnih predpostavk o vplivu posameznih dejavnikov na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov in tudi njihovem medsebojnem vplivu. Analiza (ne samo na vzorcu Lendava, ampak tudi na vzorcu Monoštra, Slovenske Istre in Železne Kaple - Bele) je pokazala, da spremenljivki *institucionalna organiziranost* in *mediji* med seboj močno korelirata, kar pomeni, da dejansko merita isto dimenzijo. Na podlagi te ugotovitve smo se odločili, da oba indeksa združimo v skupen indeks, ki smo ga poimenovali **kulturna participacija**.

Indeks **kulturna participacija** torej vključuje udeleževanje anketiranca pri različnih dejavnostih, ki jih organizirajo manjšinske organizacije, ter spremljanje medijev v manjšinskem jeziku: zanimanje anketiranca za časopisne programe v manjšinskem jeziku, zanimanje anketiranca za radijske programe v manjšinskem jeziku, zanimanje anketiranca za televizijske programe v manjšinskem jeziku, udeleževanje oziroma zanimanje anketiranca za kulturne dejavnosti manjšinske skupnosti, udeleževanje oziroma zanimanje anketiranca za verske dejavnosti manjšinske skupnosti, udeleževanje oziroma zanimanje anketiranca za športne dejavnosti manjšinske skupnosti.

Vrednosti indeksov v posameznih etnično mešanih okoljih so: v Lendavi in Monoštru imata indeksa vrednosti od 0 do 22. V Slovenski Istri ima indeks

vrednosti od 0 do 28. V Železni Kapli - Beli pa ima indeks vrednosti od 0 do 26. Razlike v obsegu indeksov se pojavijo zato, ker je v posameznih okoljih različno število medijev.

Slika 4: Regresijska analiza celotnega vzorca v Lendavi na ravni posameznika (N = 678)

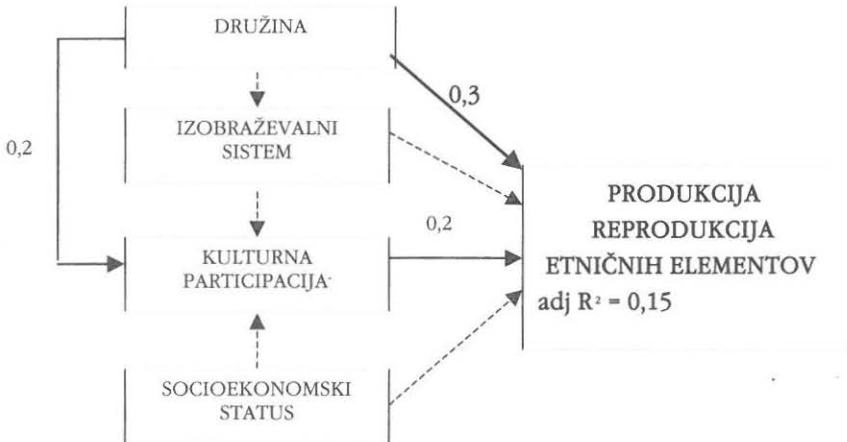
* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Népszerűség, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Muratáj, Radio Lendava, Radio Budimpešta, TV Slovenija (Mostovi/Hidak), TV Budimpešta.

V prenovljenem regresijskem modelu se razen povezave med *socioekonomskim statusom* (izobrazbo) in *kulturno participacijo*, razmerja med indeksi niso bistveno spremenila. Šibka povezava med izobrazbo ter kulturno participacijo (institucionalno organiziranostjo in mediji) je v prenovljenem modelu izginila.

Regresijska analiza celotnega vzorca v Lendavi nam pokaže, kateri dejavniki bolj in kateri manj vplivajo na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov v celotni skupnosti. To pa še ne pomeni, da so to identični dejavniki, ki vplivajo na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov madžarske skupnosti. Na tej točki se nam je zdelo pomembno preveriti, kakšne so korelacije med spremenljivkami, če v analizo vključimo samo vzorec anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki madžarske skupnosti.

Slika 5: Regresijska analiza vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki madžarske skupnosti v Lendavi (N = 214)

*V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Népszerűség, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Muratáj, Radio Lendava, Radio Budimpešta, TV Slovenija (Mostovi/Hidak), TV Budimpešta.

Pri regresijski analizi vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki madžarske skupnosti, se je močno zmanjšala vrednost popravljenega determinacijskega koeficienta (R^2), ki pomeni odstotek odvisne spremenljivke PRO_REP, pojasnjene z merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Popravljen determinacijski koeficient se je s prvotnih 0,65 pri analizi celotnega vzorca zmanjšal na 0,15 pri analizi anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki madžarske skupnosti. Kljub precej nižjem popravljenem determinacijskem koeficientu pa je smiselnost celotnega modela potrdil F test (Sig F = 0.000). To pomeni, da model pojasni razlike v odvisni spremenljivki.

V analizi vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki manjšinske skupnosti, se je ohranil, čeprav zmanjšal, vpliv **družine** in **kulturne participacije** na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. Zmanjšal se je tudi vpliv indeksa družine na kulturno participacijo anketiranca.

Glede na to, da je v Prekmurju uveljavljen model dvojezičnega *izobraževalnega sistema*, ki pripadnikom manjšine omogoča šolanje v njihovem jeziku, bi pričakovali, da se bo pri vzorcu pripadnikov madžarske manjšine pokazala povezanost med jezikom šolanja anketiranca in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. Empirični podatki te povezave niso pokazali. Dejstvo, v katerem jeziku se je šolal anketiranec, ne kaže vpliva na prenos etničnih elementov naslednjim generacijam. Po naših predvidevanjih k temu delno prispevajo »omejitve« dvojezičnega šolstva v Prekmurju v tem smislu, da je dvojezično

izobraževanje sicer v zadostni meri omogočeno na osnovnošolski in delno srednješolski ravni, na višji in visoki ravni izobraževanja pa ne. To pomeni, da je jezik šolanja anketirancev madžarske etnične pripadnosti, ki imajo poklicno, srednješolsko ali visokošolsko izobrazbo, v veliki večini slovenski. Poleg tega obstaja delež anketirancev, pripadnikov madžarske skupnosti, ki so se šolali pred letom 1959, torej v enojezičnem izobraževalnem sistemu, ali pa so se odločili za šolanje zunaj narodnostno mešanega območja. Pri njih seveda ni povezave med jezikom šolanja ter reprodukcijo etničnih elementov (jezika).

Indeks *socioekonomskega statusa* (izobrazba) se tudi pri vzorcu madžarske skupnosti ni pokazal kot dejavnik, ki bi pomembno vplival na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

V modelu smo upoštevali samo »objektivna dejstva«, ki jih je dal anketiranec o sebi in svoji družini. Zanimivo je primerjati »objektivna dejstva« in percepcije anketirancev o dejavnikih, ki vplivajo na oblikovanje etnične identitete.

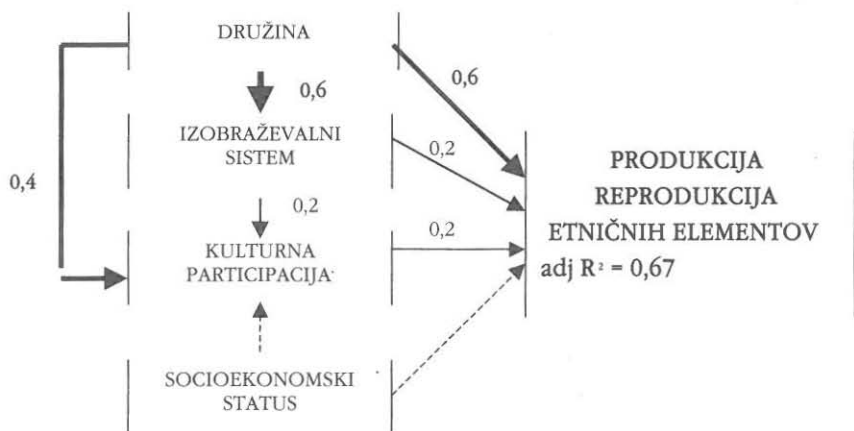
Med drugim smo jih tudi povprašali: »Koliko po vašem mnenju vsak od navedenih elementov (*družina, šola, cerkev, mediji, organizacije in društva, delovne organizacije, politične stranke*) vpliva na razvoj narodne identitete madžarske manjšine v Prekmurju?« Možni so bili odgovori: zelo (4), precej (3), malo (2), nič (1). Pripadniki madžarske skupnosti (N = 214) so dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje madžarske etnične identitete, glede na njihov pomen razvrstili takole: 1. *družina* (arit. sred. = 3,6), 2. *šola* (arit. sred. = 3,4), 3. *mediji* (arit. sred. = 3,1), 4. *cerkev* (arit. sred. = 3,1), 5. *organizacije in društva* (arit. sred. = 2,9), 6. *delovne organizacije* (arit. sred. = 2,6), 7. *politične stranke* (arit. sred. = 2,6).

Izpostavitve družine in medijev (organizacije in društva imajo nekoliko manjšo aritmetično sredino) se sklada z rezultati, predstavljenimi v regresijskem modelu.

Drugo mesto, ki ga je v percepcijah anketirancev dosegla šola, pa je treba upoštevati kot dopolnilo regresijskemu modelu. Kljub temu da v regresijskem modelu indeks izobraževalni sistem ni pokazal vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov (zaradi omenjenih razlogov), pa je pomen dvojezičnega šolstva (učenje jezika, spoznavanje zgodovine madžarskega naroda itd.) razviden v percepcijah pripadnikov madžarske skupnosti za oblikovanje etnične identitete madžarske skupnosti.

SLOVENSKA ISTRA

Slika 6: Regresijska analiza celotnega vzorca v Slovenski Istri na ravni posameznika (N = 702)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: La Voce del Popolo, Panorama, Il Piccolo, Il Meridiano, Radio Koper/Capodistria, Radio Trst, Radio RAI, TV Koper/Capodistria (italijanski program), italijanski televizijski programi, TV RAI I, TV RAI II.

V tem primeru je popravljen determinacijski koeficient (R^2), ki predstavlja razmerje med pojasnjeno in celotno vsoto kvadratov 0,67, kar pomeni, da 67 odstotkov odvisne spremenljivke PRO_REP pojasnimo z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Tudi v Slovenski Istri je F test (Sig F = 0.000) potrdil smiselnost celotnega modela.

Analiza vzorca Slovenske Istre je pokazala podobno močan vpliv **družine** kot v Lendavi. Močan vpliv družine se kaže na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, na izbor jezika šolanja in kulturno participacijo anketiranca (udeleževanje pri dejavnostih, ki jih organizirajo italijanska društva in organizacije ter spremljanje medijev v italijanskem jeziku). V Slovenski Istri je opaziti nekoliko močnejši vpliv družine (etnična pripadnost in materni jezik članov družine) na izbor jezika šolanja anketiranca, kar je verjetno delno posledica drugačnega šolskega sistema, saj lahko posameznik v Slovenski Istri izbira med šolanjem v slovenskem ali italijanskem učnem jeziku. Podobno predvidevamo, da je posledica drugačnega šolskega sistema tudi v modelu izražen večji vpliv indeksa *izobraževalni sistem* na produkcijo in reprodukcijo etničnih elementov. Na tem mestu velja omeniti, da empirični podatki, zbrani v Slovenski Istri in Lendavi, kažejo podobna strukturna razmerja pri preučevanju povezave med etnično

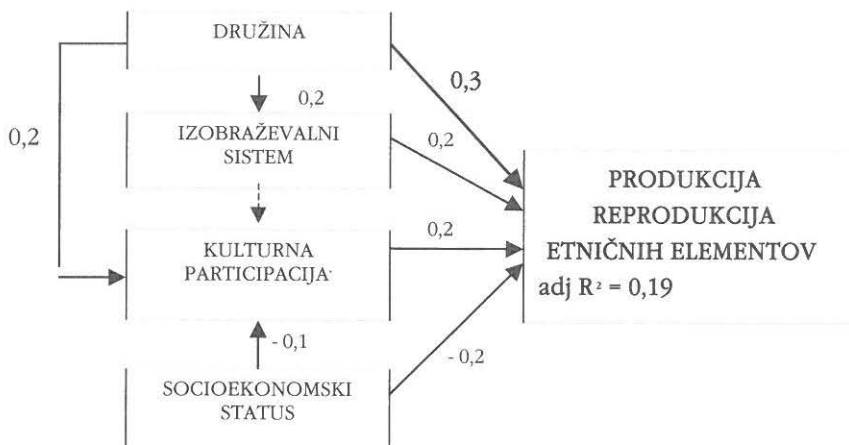
pripadnostjo anketiranca in njegovim jezikom šolanja na ravni osnovnošolskega izobraževanja. Opaznejše razlike se pokažejo na ravni poklicnega, srednješolskega in delno tudi visokošolskega izobraževanja. Pokaže se, da se v Slovenski Istri večji delež pripadnikov manjšine izobražuje v svojem maternem jeziku, kot v Lendavi, kar ni presenetljivo, saj so v Slovenski Istri kar dve gimnaziji in ena srednja šola (poklicno izobraževanje) v italijanskem učnem jeziku, medtem ko je v Lendavi samo ena dvojezična srednja šola z gimnazijskimi in poklicnimi oddelki. Podobna razlika obstaja tudi na ravni višje/visoke šole. V Slovenski Istri se je na višji ali visokošolski ravni večji delež anketirancev kot v drugih obravnavanih vzorcih šolal v svojem maternem jeziku, kar je povezano z večjim deležem prebivalstva, ki nadaljuje študij v Italiji.

Poleg vpliva družine in izobraževalnega sistema je izražen tudi vpliv *kulturne participacije* na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

Spremenljivka *socioekonomskega statusa* (izobrazba) v modelu pa ni pokazala nobenega vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ter na kulturno participacijo anketirancev.

Natančnejšo sliko o tem, kateri dejavniki bolj ali manj vplivajo na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov pri pripadnikih italijanske skupnosti, bomo dobili ob analizi vzorca italijanske skupnosti.

Slika 7: Regresijska analiza vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki italijanske manjšinske skupnosti v Slovenski Istri (N = 183)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: La Voce del Popolo, Panorama, Il Piccolo, Il Meridiano, Radio Koper/Capodistria, Radio Trst, Radio RAI, TV Koper/Capodistria (italijanski program), italijanski televizijski programi, TV RAI I, TV RAI II.

Tudi pri vzorcu Slovenske Istre se je v analizi anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki italijanske skupnosti, močno zmanjšala vrednost popravljenega determinacijskega koeficienta (R^2), ki predstavlja odstotke odvisne spremenljivke PRO_REP, pojasnjene z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Popravljen determinacijski koeficient se je s prvotnih 0,69 pri analizi celotnega vzorca zmanjšal na 0,19 pri analizi anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki manjšinske skupnosti. Smiselnost celotnega modela pa je potrdil F test (Sig F = 0.000).

Pri analizi vzorca pripadnikov italijanske skupnosti v Slovenski Istri se je pokazalo, da na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov vplivajo vsi štirje dejavniki.

Ohranil, vendar nekoliko zmanjšal se je vpliv **družine** na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, kulturno participacijo ter izbor jezika šolanja anketiranca.

Tudi indeks *kulturne participacije* ter indeks *izobraževalnega sistema* sta ohranila vpliv na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

Povezavi med *socioekonomskim indeksom* (izobrazbo) in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ter *socioekonomskim indeksom* (izobrazbo) in *kulturno participacijo* pa sta dobili negativen predznak. To naj bi pomenilo, da bolj ko so anketiranci izobraženi, manj se zanimajo za participacijo pri dejavnostih, ki jih organizirajo manjšinska društva, manj spremljajo medije v manjšinskem jeziku in hkrati manj prispevajo k produkciji oziroma reprodukciji etničnih elementov.

Podatki pokažejo, da se nižje izobraženi anketiranci res v nekoliko večji meri redno in občasno udeležujejo kulturnih prireditev v primerjavi z višje in visoko izobraženimi anketiranci, izstopa pa tudi delež anketirancev s srednjo izobrazbo, ki se v večji meri občasno udeležuje kulturnih prireditev. Signifikatna razlika obstaja pri udeleževanju verskih dejavnosti, ki jih organizira italijanska skupnost, saj se nižje izobraženi bolj udeležujejo teh dejavnosti kot višje izobraženi. Pri udeleževanju v športnih dejavnostih pa glede izobrazbe ni razlik.

Spremljanje medijev v povezavi z izobrazbo je precej odvisno od konkretnega medija. Povezanost spremljanja medijev in izobrazbe obstaja pri tedniku Panorama, ki ga redno v največji meri spremljajo anketiranci s srednjo izobrazbo, sledijo višje izobraženi in šele nato nižje izobraženi, pogosto pa ga spremljajo predvsem nižje in srednje izobraženi. Razlike v spremljanju medijev v povezavi z izobrazbo obstajajo še pri časopisu Il Meridiano in pri Radiu Trst, ki ju v večji meri spremljajo nižje izobraženi.

Negativno povezavo med *socioekonomskim indeksom* (izobrazbo) in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov poskušamo pojasniti s podrobnejšo analizo korelacij med izobrazbo in posameznimi spremenljivkami, ki sestavljajo indeks produkcije oziroma reprodukcije etničnih elementov.

Izkazalo se je, da pri anketirancih z osnovnošolsko izobrazbo pri rabi jezika doma (s partnerjem, z otroki, mamo, očetom, brati/sestrami) v veliki meri prevladuje italijanski jezik. Pri anketirancih s poklicno ali srednješolsko izobrazbo sicer raba italijanskega jezika še vedno prevladuje, vendar so deleži anketirancev, ki doma govorijo slovensko, že večji. Anketiranci s končano višjo ali visoko šolo sicer skoraj vsi komunicirajo z otroki in mamo v italijanskem jeziku, medtem ko se pri komunikaciji z drugimi člani družine delež anketirancev, ki komunicirajo v slovenskem jeziku, nekoliko poveča.

Podobno je tudi pri maternem jeziku otroka. Materni jezik otrok anketirancev z nižjo (osnovnošolsko) ali višjo (visokošolsko) izobrazbo je večinoma italijanski. Pri anketirancih s poklicno in srednješolsko izobrazbo je delež otrok s slovenskim maternim jezikom večji.

Še izrazitejše razlike pa se pojavijo pri rabi jezika v javnosti. V določenih situacijah (v ambulanti, banki, na pošti, v avtobusu in na sodišču) anketiranci z višjo, s srednješolsko in poklicno izobrazbo pretežno uporabljajo slovenski jezik. Te razlike lahko delno razložimo z večjo jezikovno »prilagodljivostjo« višje izobraženih anketirancev v posameznih situacijah. Pomemben pa je tudi podatek, da je kar 80 odstotkov anketirancev z osnovnošolsko izobrazbo starejših od 51 let. Za pripadnike starejše generacije lahko predvidevamo, da bolje obvladajo italijanski kot slovenski jezik, saj so se večinoma šolali v italijanskem jeziku. Torej, če že govorimo o slabljenju prenosa etničnih elementov na naslednjo generacijo v povezavi z izobrazbo anketirancev, ugotovimo, da to velja predvsem za anketirance (pripadnike italijanske skupnosti) s poklicno ali srednješolsko izobrazbo.

V Slovenski Istri je opaziti, da se izražena stališča anketirancev glede dejavnikov, ki vplivajo na ohranjanje italijanske etnične identitete, ujemajo z rezultati regresijskega modela.

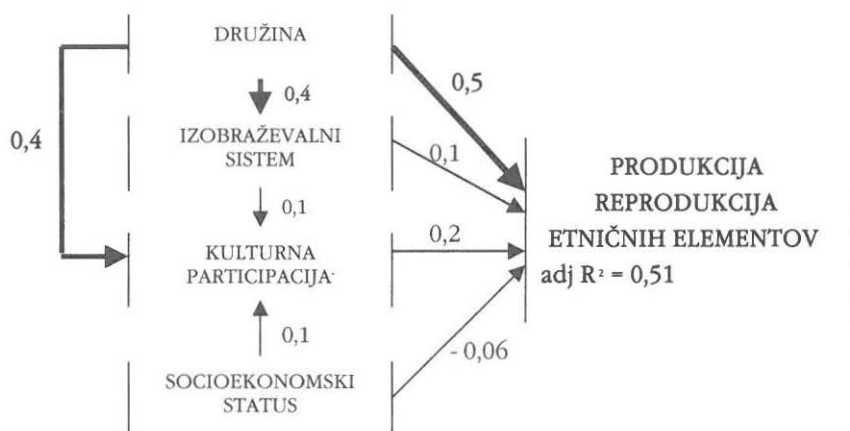
Odgovori anketirancev na vprašanje: »Navedli vam bomo nekaj področij, ki so pomembna za oblikovanje narodnostne identitete (jezik, kultura itd.), vi pa nam povejte, koliko po vašem mnenju vsak od navedenih elementov vpliva na ohranjanje narodne identitete italijanske manjšine v Slovenski Istri?« (Možni so bili odgovori: zelo (4), precej (3), malo (2), nič (1).) Pripadniki italijanske skupnosti (N = 183) so dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje etnične identitete, glede na njihov pomen razvrstili takole: 1. družina (arit. sred. = 3,8), 2. šola (arit. sred. = 3,8), 3. organizacije in društva (arit. sred. = 3,4), 4. mediji (arit. sred. = 3,3), 5. delovne organizacije (arit. sred. = 2,7), 6. cerkev (arit. sred. = 2,5), 7. politične stranke (arit. sred. = 2,5).

Njihovi odgovori so bili podobni rezultatom, ki smo jih dobili s pomočjo regresijskega modela.

MONOŠTER (SLOVENSKO PORABJE)

Slika 8: Regresijska analiza celotnega vzorca v Monoštru na ravni posameznika (N = 602)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Porabje, Vestnik, Delo, Rado Slovenija, Radio Maribor, Radio Murska Sobota, Televizija Slovenija I, Televizija Slovenija II.

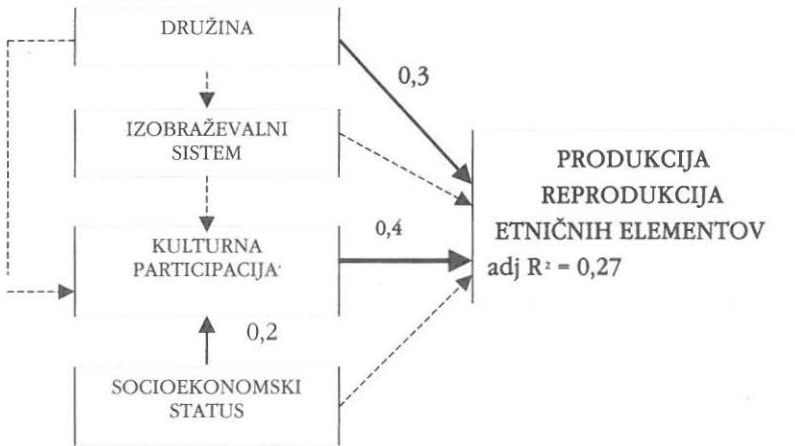
Popravljen determinacijski koeficient (R^2) je 0,51, kar pomeni, da 51 odstotkov odvisne spremenljivke PRO_REP pojasnimo z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Med vsemi obravnavanimi vzorci je v Monoštru odstotek pojasnjene odvisne spremenljivke najmanjši, vendar je tudi v tem primeru F test (Sig F = 0.000) potrdil smiselnost celotnega modela.

Tako kot v drugih lokalno etnično mešanih skupnostih tudi v Monoštru po svojem vplivu na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov izstopa **družina**, ki vpliva še na kulturno participacijo ter jezik šolanja anketiranca.

Manjši vpliv na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov sta pokazala še *izobraževalni sistem* in *kulturna participacija*.

V Monoštru se je izoblikovala negativna povezava med izobrazbo in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, vendar je ta tako majhna, da je njeno upoštevanje vprašljivo. Hkrati pa se je oblikovala pozitivna povezava med *socioekonomskim statusom* (izobrazbo) in kulturno participacijo.

Slika 9: Regresijska analiza vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske manjšinske skupnosti v Monoštru (N = 128)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Porabje, Vestnik, Delo, Radio Slovenija, Radio Maribor, Radio Murska Sobota, Televizija Slovenija I, Televizija Slovenija II.

Še najmanj se je vrednost popravljene determinacijskega koeficienta (R^2), ki predstavlja odstotke odvisne spremenljivke PRO_REP, pojasnjene z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi, zmanjšala v Monoštru. Popravljen determinacijski koeficient se je s prvotnih 0,51 pri analizi celotnega vzorca zmanjšal na 0,27 pri analizi anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti. Tudi v Monoštru je F test (Sig F = 0.000) potrdil smiselnost celotnega modela.

Pri analizi vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti v Monoštru, je opaziti dva dejavnika, ki pomembno vplivata na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, to sta **kulturna participacija** in **družina**.

Pri tem naj bi bil vpliv kulturne participacije na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov nekoliko močnejši kot vpliv družine na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov slovenske skupnosti.

Čeprav imajo dejavnosti na kulturnem področju, ki jih organizirajo slovenska društva, desetletja dolgo tradicijo, pa se je šele v devetdesetih letih dvajsetega stoletja oblikovala samostojna organizacija Zveza Slovencev na Madžarskem, zgradil Slovenski kulturno-informacijski center, ki postaja središče kulturnega in družabnega življenja porabskih Slovencev ter razvili mediji v slovenskem jeziku.

Institucionalna prenova kulturnega delovanja je prispevala k revitalizaciji slovenske skupnosti, kar se kaže tudi v vplivu kulturne participacije pri prenosu etničnih elementov na mlajše generacije. Videti je, da se je kulturna in medijska dejavnost (kljub relativni skromnosti v pestrosti ponudbe v preteklosti) izoblikovala kot pomemben identifikacijski dejavnik.

Kaže pa se tudi vpliv izobrazbe na kulturno participacijo anketirancev. Bolj izobraženi anketiranci se v večji meri udeležujejo dejavnosti, ki jih organizirajo manjšinska društva ter tudi v večji meri spremljajo medije v slovenskem jeziku. To je lahko posledica dejstva, da je precejšen del kulturne in medijske produkcije v slovenskem knjižnem jeziku, ki pa ga po naših predvidevanjih večinoma razume višje izobraženo prebivalstvo.

Na drugi strani pa v Monostru vpliv družine ni tako zelo izražen kot v drugih obravnavanih etnično mešanih skupnostih.

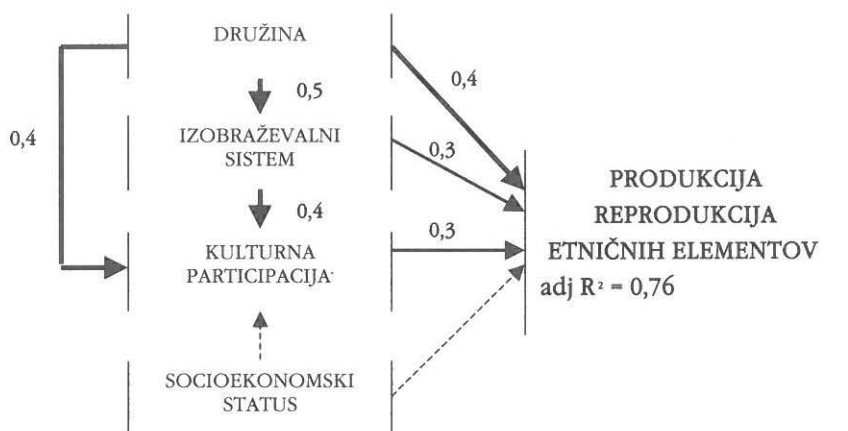
Nobenega vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov pa ne kaže izobraževalni sistem. Podroben pregled empiričnih podatkov pokaže nekaj značilnosti izobraževalnega sistema v Porabju. Izredno malo (nekaj izjem) anketirancev, ki so se opredelili za pripadnike madžarske etnične skupnosti, se je šolalo v slovenskem jeziku ali v obeh. Od vseh obravnavanih manjšinskih situacij se v Monostru pripadniki večine v najmanjšem deležu izobražujejo v slovenskem jeziku. Anketiranci, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske etnične skupnosti, so se v omembe vrednem deležu v slovenskem jeziku šolali le na ravni osnovne šole, na višjih stopnjah je njihovo število zelo majhno. Pravne možnosti na Madžarskem sicer dopuščajo vključevanje manjšinskega jezika v izobraževalni sistem na celotni šolski vertikali, vendar je to še vedno bolj formalna kot pa realna možnost. Poleg tega slovenska skupnost nima vzgojno-izobraževalnih ustanov v slovenskem jeziku, temveč se slovenščina poučuje kot učni predmet. Bistvena pomanjkljivost izobraževalnega sistema na Madžarskem pa je tudi ta, da dvojezičnost ni predvidena za večinski narod.

V percepcijah anketirancev (odgovori anketirancev na vprašanje: *»Navedli vam bomo nekaj področij, ki so pomembna za oblikovanje narodnostne identitete (jezik, kultura itd.), vi pa nam povejte, koliko po vašem mnenju vsak od navedenih elementov vpliva na ohranjanje narodne identitete slovenske manjšine v Porabju?«*) Možni so bili odgovori: zelo (4), precej (3), malo (2), nič (1), $N = 128$) o dejavnikih, ki so pomembni za razvoj etnične identitete, je družina (arit. sred. = 3,6) postavljena na prvo mesto, sledi pa ji na drugem mestu šola (arit. sred. = 3,3) pred cerkvijo (arit. sred. = 2,9), mediji (arit. sred. = 2,9) in dejavnostmi, ki jih organizirajo manjšinske organizacije in društva (arit. sred. = 2,6), kar je nekoliko v neskladju z izsledki regresijske analize. Vsekakor pa to pomeni, da tudi vloge izobraževalnega sistema ne smemo podcenjevati.

OBČINA ŽELEZNA KAPLA - BELA (KOROŠKA)

Preden analiziramo rezultate regresijske analize in percepcije anketirancev, velja še enkrat opozoriti na relativno majhen vzorec, realiziran v občini Železna Kapla - Bela, zaradi česar moramo biti pri sprejemanju kakršnih koli ugotovitev še posebno previdni.

Slika 10: Regresijska analiza celotnega vzorca v Železni Kapli - Beli na ravni posameznika (N = 108)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Slovenski vestnik, Naš tednik, Nedelja, Družina, Radio Slovenija, lokalni radijski program iz Slovenije, Agora/Korotan, ÖRF (slovenske radijske oddaje), TV Slovenija I, TV Slovenija II.

Popravljen determinacijski koeficient (R^2), ki predstavlja razmerje med pojasnjeno in celotno vsoto kvadratov, je v tem primeru kar 0,76, to pomeni, da 76 odstotkov odvisne spremenljivke PRO_REP pojasnimo z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi. Med vsemi obravnavanimi skupnostmi je v Železni Kapli - Beli odstotek pojasnjene odvisne spremenljivke največji. Podobno kot v predhodnih analizah je tudi tu F test (Sig F = 0.000) potrdil smiselnost celotnega modela.

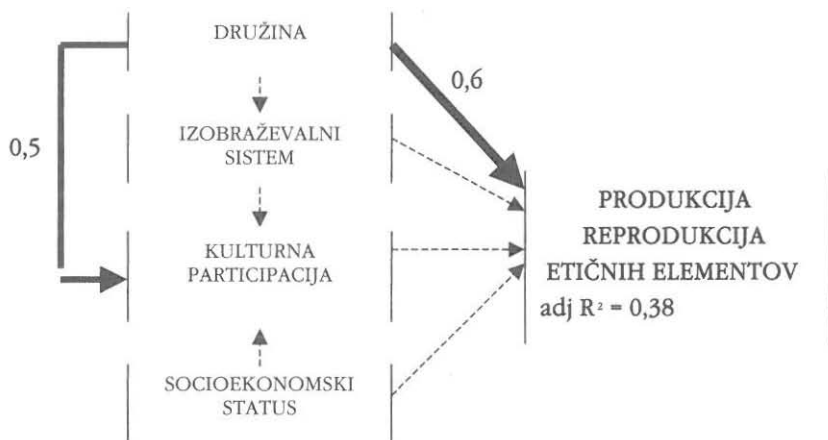
V občini Železni Kapli - Beli glede vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov izstopajo predvsem trije dejavniki: **družina**, **izobraževalni sistem** in **kulturna participacija**. To pomeni, da anketiranci, ki izhajajo iz družine, katere člani se večinoma opredeljujejo kot pripadniki slovenske skupnosti oziroma je njihov materni jezik slovenščina in/ali se šolajo v slovenskem jeziku (ali dvojezično) in/ali se udeležujejo raznovrstnih dejavnosti v organizaciji slovenskih

društev ter hkrati spremljajo medije v slovenskem jeziku, bolj omogočajo produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. Analogno velja za anketirance, ki so se opredelili kot pripadniki večinske skupnosti. Izražen je tudi vpliv etničnega »porekla« družine na izbor jezika šolanja anketiranca ter na kulturno participacijo anketiranca.

Iz modela lahko sklepamo na precejšnjo »ločenost« manjšinske in večinske skupnosti glede izobraževanja v manjšinskem jeziku in kulturne participacije (udejstvovanja pri dejavnostih, ki jih organizirajo slovenska društva in organizacije, ter spremljanju medijev v slovenskem jeziku) anketirancev.

Izobrazba anketiranca (v okviru socioekonomskega indeksa) ne kaže nobene vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ali na kulturno participacijo.

Slika 11: Regresijska analiza vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske manjšinske skupnosti v Železni Kapli - Beli (N = 40)

* V indeks KULTURNA PARTICIPACIJA so vključeni mediji: Slovenski vestnik, Naš tednik, Nedelja, Družina, Radio Slovenija, lokalni radijski program iz Slovenije, Agora/Korotan, ÖRF (slovenske radijske oddaje), TV Slovenija I, TV Slovenija II.

V Železni Kapli - Beli se odstotek odvisne spremenljivke PRO_REP, pojasnjene z vsemi merjenimi neodvisnimi spremenljivkami oziroma indeksi, ni tako močno zmanjšal kot v Lendavi in Slovenski Istri. Popravljen determinacijski koeficient se je s prvotnih 0,76 pri analizi celotnega vzorca, zmanjšal na 0,38 pri analizi vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti. Čeprav je vzorec majhen, je tudi tu F test (Sig F = 0.000) potrdil smiselnost celotnega modela.

Ravno nasprotno kot v Lendavi in Slovenski Istri se je v Železni Kapli - Beli v analizi anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti, pomen **družine** celo povečal. Povečala sta se vpliv družine na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ter vpliv na kulturno participacijo anketiranca. Kar pomeni, da se anketiranci, ki izhajajo iz družin, katerih člani se večinoma opredeljujejo kot pripadniki slovenske skupnosti in je slovenščina njihov materni jezik, tudi sami opredeljujejo kot pripadniki slovenske skupnosti in hkrati v večji meri »skrbijo« za prenos slovenskih etničnih elementov na svoje otroke. Opazna je povezava med slovenskim »družinskim poreklom« in udeleževanjem pri dejavnostih, ki jih organizirajo slovenske organizacije, ter spremljanje medijev v slovenskem jeziku.

Preostali indeksi (dejavniki) v modelu na ravni posameznika ne izkazujejo nobenega vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, pa tudi njihove medsebojne povezanosti v modelu niso več izražene kot pomembne.

V vzorcu pripadnikov manjšinske skupnosti povezava med indeksom *izobraževalni sistem* in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ter *kulturno participacijo* in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov ni več izražena. Na podlagi tega bi lahko sklepali, da sta izobraževalni sistem in kulturna participacija bolj relevantna dejavnika za produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov pri pripadnikih večinske skupnosti, kot pri pripadnikih manjšinske skupnosti.

Podrobna analiza vzorca anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti, nam pokaže, da se jih je šolalo v slovenskem jeziku: v ljudski šoli 90 odstotkov, v glavni šoli samo še 35 odstotkov, v gimnaziji 15 odstotkov, v poklicni šoli 20 odstotkov, v višji poklicni šoli 7,5 odstotka, na akademiji 2,5 odstotka in nobeden na univerzi.

Povezava med spremenljivko jezik šolanja anketiranca in spremenljivkami, ki so združene v indeksu produkcije oziroma reprodukcije, pokažejo predvsem pomanjkljivost majhnega vzorca, s katerim razpolagamo v Železni Kapli - Beli. Večina povezav ni statistično značilna, ali pa se korelacij zaradi premajhnega števila enot ne da izračunati.

Glede spremljanja kulturnih dejavnosti, ki jih organizirajo slovenska društva, se 85 odstotkov anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti, redno ali občasno udeležuje kulturnih prireditev, 70 odstotkov se redno ali občasno udeležuje verskih prireditev in 30 odstotkov se redno ali občasno udeležuje športnih prireditev. Nadaljnje povezave obiskovanja kulturnih in verskih prireditev (analiza podatkov obiskovanja športnih prireditev je pokazala, da v tem ne gre toliko za povezavo z etnično opredelitvijo, kot za osebni interes posameznika za šport) in spremenljivkami, združenimi v indeksu produkcije

oziroma reprodukcije pokažejo, da anketiranci, ki se udeležujejo kulturnih prireditev slovenskih društev, v glavnem doma govorijo slovensko (z vsemi člani družine), da je materni jezik prvega otroka slovenščina, da je jezik šolanja otrok slovenščina (razen: poklicna šola, višja poklicna šola, akademija in univerza) in da je v večini primerov etnična pripadnost otroka slovenska.

Percepcije anketirancev (odgovori anketirancev na vprašanje: »Navedli vam bomo nekaj področij, ki so pomembna za oblikovanje narodnostne identitete (jezik, kultura itd.), vi pa nam povejte, koliko po vašem mnenju vsak od navedenih elementov vpliva na ohranjanje narodne identitete slovenske manjšine na Koroškem?«) Možni so bili odgovori: zelo (4), precej (3), malo (2), nič (1); N = 40), ki so se opredelili kot pripadniki slovenske skupnosti, glede dejavnikov, po njihovem mnenju pomembnih za oblikovanje in razvoj etnične identitete, so sledeče: 1. družina (arit. sred. je 3,8), 2. organizacije in društva (arit. sred. je 3,6), 3. šola (arit. sred. je 3,3), 4. delovne organizacije (slovensko delovno okolje) (arit. sred. je 3,3), 5. cerkev (arit. sred. je 3,2), 6. mediji (arit. sred. je 2,9), 7. politične stranke (arit. sred. je 2,4).

Tako kot v Lendavi in Slovenski Istri se tudi anketirancem (pripadnikom manjšinske skupnosti) v Železni Kapli - Beli zdi družina tista, ki v največji meri vpliva na oblikovanje etnične identitete. Zanimivo je, da medtem ko pri preostalih treh vzorcih (Lendava, Slovenska Istra in Monošter) drugo mesto zavzame šola, so v percepcijah anketirancev iz Železne Kaple - Bele drugo mesto zavzele organizacije in društva in šele tretje mesto šola. Morda gre pri tem za to, da anketiranci percepirajo manjšinske organizacije in društva (kulturno participacijo) na enak način kot družino - v smislu neke vrste »intimnih prostorov«, v okviru katerih lahko izražajo svoje etnične elemente.

UGOTOVITVE, PRIDOBLJENE NA PODLAGI PRIMERJALNE KVANTITATIVNE ANALIZE

Želeli smo ugotoviti, kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na ohranjanje ali opuščanje etničnih elementov pri posamezni manjšinski skupnosti, ter ali lahko za posamezno etnično skupnost trdimo, da so spremenljivke iz določenega sklopa dejavnikov (družbenokulturni dejavniki, institucionalni dejavniki, socioekonomski dejavniki) bolj oziroma manj ključne v procesu njene produkcije oziroma reprodukcije.

Preden izluščimo ugotovitve analize, je treba omeniti omejitve in značilnosti uporabljenega kvantitativnega pristopa:

- Upoštevati moramo, da kvantitativni pristop analize podatkov daje prednost posploševanju značilnostim družbenega pojava (odnosov ali povezav

med spremenljivkami) pred obravnavanjem njegove kompleksnosti. Tovrstno preučevanje je usmerjeno v preverjanje teoretičnih predpostavk in ne v razkrivanje zgodovinskih razmer, ki omogočajo raznovrstne rezultate oziroma pojavne oblike. Ker so družbeni pojavi kompleksni, je taka generalizacija v najboljšem primeru dejansko njegova parcialna razlaga.

- S pomočjo multivariantnih statističnih metod (regresijske analize) preverjamo teoretični model, za katerega predvidevamo, da je primeren za vse enote in za vse pripadnike neke skupnosti (in vse etnično mešane skupnosti). To pomeni, da posamezne enote pridobijo signifikanco v odnosu do splošnega modela, ki vključuje značilnosti večine enot, pri tem pa se ne upošteva specifičnih zgodovinskih, kulturnih, političnih okoliščin.
- V kvantitativni analizi se s pomočjo multivariantnih metod oblikuje »model«, ki ga lahko apliciramo na večino enot, rezultat pa je enopomenska rešitev na raziskovano vprašanje. V tem primeru je raznolikost med enotami obravnavana kot odstopanje od prvotnega modela. Posledično se vzpostavi predpostavka, da je učinek nekega dejavnika (spremenljivke) enak v različnih kontekstih.
- Poenostavljanje koncepcije vzroka, ki je vključeno v predpostavkah statističnega modela, hkrati omogoča tudi prednost, in sicer analizo velikega števila enot.
- Za uspešno analizo je treba zagotoviti veljavnost in zanesljivost merjenih spremenljivk. Hitro se namreč zgodi, da ključne spremenljivke ne merijo tistega pojava oziroma odnosa, ki bi ga morale, da je pojav oziroma odnos skrit v drugih spremenljivkah ali pa funkcionalna oblika pojava oziroma odnosa ni pravilno opredeljena.
- Pozorni moramo biti na to, da iz analize ne izpustimo relevantnih spremenljivk. Če v regresijski model ne vključimo neodvisnih spremenljivk, ki so ključne za pojasnjevanje, odvisne spremenljivke, dobimo model slabe kakovosti, ocene regresijskih koeficientov pa so manj zanesljive.
- Etnična identiteta je dokaj težko ulovljiva kategorija. Zavedati se moramo, da nekaterih vzrokov (dejavnikov), ki vplivajo na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, ne moremo ali ne znamo meriti in tako ne pridemo do podatkov zanje.
- Pri obravnavani problematiki je prisoten problem multikolinearnosti oziroma medsebojne odvisnosti neodvisnih spremenljivk, to pa pomeni, da z analizo ni mogoče v celoti izluščiti dejanskega vpliva posameznih spremenljivk na odvisno spremenljivko.

Za vsako lokalno etnično mešano skupnost smo najprej naredili regresijsko analizo na celotnem vzorcu, to pomeni, da so bili v analizo vključeni pripadniki manjšinske in večinske skupnosti. Povzetek splošnih značilnosti vzorcev, ki jih je pokazala regresijska analiza, je:

- Primerjava popravljenih determinacijskih koeficientov pokaže, da z indeksi, ki smo jih vključili v regresijski model, največji delež odvisne spremenljivke (indeksa) PRO_REP pojasnimo pri vzorcu Železna Kapla - Bela (76 odstotkov), najmanjši del pa v Monoštru (51 odstotkov). Med obema vrednostma sta Slovenska Istra s 67 odstotki in Lendava s 65 odstotki pojasnjenim deležem indeksa PRO_REP. Preostali, nepojasneni delež odvisne spremenljivke PRO_REP imenujemo »člen napake«, ki vključuje vse a) nezajete vplive, torej vplive spremenljivk, ki jih nismo vključili v model in imajo na odvisno spremenljivko določen vpliv, ter b) različne povsem slučajnostne vplive (meritvene napake itd.)
- V vseh štirih etnično mešanih skupnostih se je pokazal močan vpliv dejavnika **družina**.
- Največje razlike med posameznimi etničnimi skupnostmi so se pokazale glede vpliva **izobraževalnega sistema** na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. Pri preučevanju vpliva izobraževalnega sistema se kažejo omejitve multivariantnih statističnih metod, s katerimi preverjamo teoretični model, za katerega predvidevamo, da je primeren za vse enote oziroma vse pripadnike neke skupnosti, pri tem pa ne upošteva specifičnih zgodovinskih, kulturnih, političnih okoliščin. Posledično se vzpostavi predpostavka, da je učinek nekega dejavnika (spremenljivke) enak v različnih kontekstih.
- Različna moč vpliva izobraževalnega sistema se kaže od Lendave, kjer ni izražena povezava med izobraževalnim sistemom in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, Monoštra, kjer je ta vpliv sicer izražen, vendar je zelo šibak (0,1), Slovenske Istre, kjer je vpliv nekoliko bolj izražen (0,2), pa do Železne Kaple - Bele, kjer je vpliv izobraževalnega sistema med vsemi skupnostmi najmočnejši (0,3).
- Vpliv **kulturne participacije** na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov je izražen v vseh obravnavanih etnično mešanih skupnostih in tudi moč vpliva je povsod približno enaka.
- Kot manj izrazit se je pokazal vpliv **socioekonomskega dejavnika** (izobrazbe). Tako je v Lendavi in Monoštru prikazana zelo šibka, a negativna povezava med **izobrazbo** in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, v Slovenski Istri in Železni Kapli - Beli pa ni izražena povezava med

izobrazbo anketiranca in prenosom etničnih elementov na mlajše generacije.

Naslednji korak je bil regresijska analiza na vzorcih anketirancev, ki so se opredelili kot pripadniki manjšinske skupnosti. Rezultati so pokazali, da so se povezave med spremenljivkami na teh vzorcih formirale drugače:

- Najprej velja izpostaviti ugotovitev, da se je pri vseh štirih obravnavanih vzorcih manjšinskih skupnosti vrednost popravljenega determinacijskega koeficienta precej zmanjšala. Še najmanj se je vrednost determinacijskega koeficienta zmanjšala v Monoštru (z $R^2 = 0,51$ na $R^2 = 0,27$) in v Železni Kapli - Beli (iz $R^2 = 0,76$ na $R^2 = 0,38$), precej več pa v Lendavi (iz $R^2 = 0,65$ na $R^2 = 0,15$) in Slovenski Istri (iz $R^2 = 0,67$ na $R^2 = 0,19$).
- Visoke vrednosti determinacijskega koeficienta pri preučevanju *celotnih vzorcev* posameznih lokalnih etnično mešanih skupnosti kažejo, da so dejavniki, vključeni v regresijski model, dejansko tisti, ki pojasnjujejo razlike med večinsko in manjšinsko populacijo.
- Pri analizi *vzorcev pripadnikov manjšinske skupnosti* se je pokazalo, da je večji del odvisne spremenljivke ostal nepojasnen, kar pomeni, da na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov vplivajo še druge spremenljivke, ki pa niso zajete v naš model. S tem mislimo predvsem na psihološke značilnosti posameznika in kontekstualne dejavnike (med katere spadajo družbenopolitična dogajanja, demografska struktura, status manjšinske skupnosti, teritorialna identiteta itd.), ki signifikantno vplivajo na oblikovanje manjšinske etnične identitete. Ob tem se zdi, da vse bolj postajajo pomembni oziroma stopajo v ospredje individualni psihološki elementi (občutek pripadnosti etnični skupnosti, cilji in ambicije posameznika, zavist do statusa pripadnikov drugih skupnosti, strah pred marginalizacijo ipd.), vse manj pa »sociološke« komponente (teritorij, jezik, zgodovinski spomin, socializacija v odrasčanju). (Komac 1986; Susič, Sedmak 1983) Podobno Alardt (1990) govori o vedno manjšem pomenu teritorialne pripadnosti in porekla ter vedno večjem pomenu individualne izbire in subjektivne samoidentifikacije kot podlage za etnično identiteto. V tem smislu je tudi socializacija obravnavana kot nikoli končan proces, v okviru katerega akterji nenehno interpretirajo konkurenčne simbole in prilagajajo svojo identiteto okolju. Tako lahko v reakcijah otrok na vzgojne stile staršev vidimo veliko več kot le enostavno sprejemanje tistega, kar jim prenašajo starši. Vse to pa so težko »merljivi« dejavniki.
- Analiza neodvisnih spremenljivk oziroma indeksov v vseh štirih lokalnih etnično mešanih skupnostih je pokazala, da med njimi obstajajo korelacije,

kar oteži ugotavljanje narave odnosa med neodvisnimi spremenljivkami in odvisno spremenljivko.

- Primerjalna preglednica obstoječih povezav v štirih regresijskih modelih med vključenimi indeksi in produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov v posameznih manjšinskih skupnostih:

produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov	družina	izobraževalni sistem	kulturna participacija	socioekonomski status
Lendava	X		X	
Slovenska Istra	X	X	X	- X
Železna Kapla - Bela	X			
Monošter	X		X	

Med regresijskimi analizami vzorcev pripadnikov manjšinskih skupnosti na eni strani izstopa **Železna Kapla - Bela**, ki kaže izrazito močan vpliv *družine* kot tistega dejavnika, ki edini prispeva k produkciji oziroma reprodukciji etničnih elementov. Drugi dejavniki: *izobraževalni sistem*, *kulturna participacija*, *socioekonomski status* na obravnavanem vzorcu ne kažejo vpliva na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

Kot prvi možni vzrok za tako izstopajoči izid regresijske analize bi bilo treba kot možnost omeniti problem vzorca. Ob tem je treba izraziti našo domnevo, da je izključenost vpliva indeksov *izobraževalnega sistema* in *kulturne participacije* verjetno prej posledica majhnega vzorca v Železni Kapli - Beli, kot pa specifičnih značilnosti slovenske skupnosti oziroma nerelevantnosti izobraževalnega sistema in kulturne participacije. Vzorec je sicer sprejemljiv za analizo in tudi regresijski model zadošča osnovnim statističnim predpostavkam, kljub temu pa ne vemo, kakšne so karakteristike tistega dela vzorca (kakšne so njihove percepcije), ki so zavrnilo sodelovanje v anketi.

Na Koroškem se v Železni Kapli - Beli srečujemo s precej močnim nasprotovanjem dela večinskega prebivalstva uresničevanju posebnih pravic slovenske manjšine. To se občasno kaže v javnem mnenju, izraženem v medijih, raznih javnih pobudah, stališčih nekaterih političnih strank in navsezadnje tudi v obstoju civilnega gibanja Kärntner Heimatdienst. Tovrstno nasprotovanje dela večinske populacije posebnim pravicam in izražanju etničnih elementov slovenske skupnosti lahko vodi v »zapiranje« manjšine v krog družine in izpostavljanja družine kot tistega dejavnika, tistega prostora, ki v večji meri omogoča produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

Na drugi strani pa regresijski model analize vzorca **Slovenske Istre** izkazuje vpliv vseh dejavnikov: *družine, izobraževalnega sistema, kulturne participacije* in *socioekonomskega statusa* na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov.

Poleg *družine*, ki se je pokazala kot pomemben dejavnik prenosa etničnih elementov na naslednje generacije tudi pri vseh ostalih obravnavanih manjšinskih etničnih skupnosti, se pri italijanski skupnosti v Slovenski Istri pokazeta kot pomembna dejavnika prenosa še *izobraževalni sistem* in *kulturna participacija*.

Dejstvo je, da ima od vseh obravnavanih manjšinskih skupnosti italijanska skupnost v Slovenski Istri še »najboljše« možnosti za šolanje v italijanskem jeziku na celotni vertikali. Na narodno mešanem območju delujejo trije vrtci z italijanskim učnim jezikom, tri osnovne šole s šestimi podružnicami in tri srednje šole (dve gimnaziji in ena srednja strokovna šola). Na univerzitetni ravni pa mnogi študentje (v večjem številu kot v drugih obravnavanih etnično mešanih skupnostih) obiskujejo univerze v Italiji, kar jim omogoča tudi njihova geografska bližina.

Podobno velja za *kulturno participacijo*, s pomočjo katere italijanska skupnost prikazuje prisotnost na določenem ozemlju ter hkrati ohranja svoje etnične elemente, še posebno jezik. Tudi pri kulturni participaciji je italijanska skupnost izjema kot edina skupnost, ki ima svoj dnevni časopis v italijanščini in hkrati tudi večjo izbiro radijskega in televizijskega programa v italijanskem jeziku.

Še v nečem se italijanska skupnost razlikuje od drugih preučevanih manjšinskih skupnosti: pokazal se je vpliv socioekonomskega statusa (izobrazbe) na produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov, ki pa je negativen, kar naj bi pomenilo, da višje izobraženi anketiranci v manjši meri prispevajo k prenosu etničnih elementov na mlajše generacije. Podrobnejši pregled empiričnih podatkov (povezav med izobrazbo in spremenljivkami, ki tvorijo indeks produkcija oziroma reprodukcija) pa je pokazal, da če že govorimo o slabljenju prenosa etničnih elementov na naslednjo generacijo v povezavi z izobrazbo anketirancev, ugotovimo, da to velja predvsem za anketirance s srednješolsko oziroma poklicno izobrazbo. To lahko povežemo z ugotovitvijo Sedmakove (2001), ki v svojih analizah ugotavlja, da je zavedanje problematike položaja in ohranjanja italijanske manjšine ter zavestno negovanje italijanskega jezika kot elementa skupinske identifikacije/diferenciacije, ki ga je treba ohraniti »za vsako ceno«, bolj prisotno med višje izobraženimi.

Izsledki regresijske analize med **Lendavo** in **Monoštrom** na ravni posameznika niso pokazali razlik glede tega, kateri dejavniki se kažejo kot pomembni za

produkcijo oziroma reprodukcijo etničnih elementov. V obeh manjšinskih situacijah sta se kot relevantna pokazala dva dejavnika: *družina* in *kulturna participacija*.

Pa vendar sta, če upoštevamo družbeni kontekst, družbeni stvarnosti v Lendavi in Monoštru bistveno drugačni. Bistvene razlike je najti v izobraževalnem sistemu, institucionalni podpori (npr. institucionalne participacije in politične participacije) ter tudi na področju medijev.

V Prekmurju je k funkcionalni dvojezičnosti veliko prispevalo dvojezično šolstvo. Enakopraven status dveh jezikov se uveljavlja s skupnim izobraževanjem učencev slovenske in madžarske skupnosti ter z razvijanjem možnosti za sporazumevanje v maternem jeziku na vseh ravneh družbenega življenja. Občani, pripadniki madžarske skupnosti, lahko svojo pravico do komuniciranja v maternem jeziku dosledno uveljavljajo v formalnih in neformalnih govornih položajih.

Prebivalci Porabja so se še v začetku dvajsetega stoletja zaradi specifičnih lastnosti območja (izoliranost, družbenoekonomska nerazvitost itd.) sporazumevali pretežno v porabskem narečju. Madžarščino so za sporazumevanje na formalni ravni uporabljali le zunaj porabskih vasi. Tradicionalno kmečko življenje, avtarkična ekonomija in jezikovna orientiranost duhovščine so bili v preteklosti tisti dejavniki, ki so podpirali ohranjanje porabskega narečja. Z industrializacijo in nastankom novih delovnih mest, predvsem v Monoštru, se je povečalo število situacij, v katerih je »potrebno« sporazumevanje v madžarščini, zaradi tega se je razvila splošna dvojezičnost med slovenskim prebivalstvom. Postopno je iz pragmatičnih razlogov predvsem pri mlajših generacijah madžarščina postala njihov glavni jezik. (Nečak Lük, 1997) Slovenski jezik (porabsko narečje) je začel izgubljati uporabno vrednost. Predvsem pa je v Porabju razvita enostranska dvojezičnost, saj oba jezika govori samo pripadniki slovenske skupnosti, Madžari pa ne čutijo potrebe, da bi se naučili slovenskega jezika.

S pomočjo modela strukturnih spremenljivk nam je uspelo (ne glede na določene metodološke omejitve) prikazati, kateri so tisti dejavniki, ki v največji meri vplivajo na medgeneracijsko etnično kontinuiteto v posamezni manjšinski skupnosti. Tovrstno proučevanje etnične identitete v lokalnih etnično mešanih skupnostih ni relevantno samo za manjšinske skupnosti, temveč tudi za večinske skupnosti. Opredelitev dejavnikov, ki vplivajo na ohranjanje oziroma opuščanje etničnih elementov in spodbujajo procese medgeneracijske kontinuitete pri obravnavanih etničnih skupnostih, ponuja vedenje, s katerim si manjšina lahko oblikuje učinkovito politiko oz. strategijo preživetja, kar pa dolgoročno vpliva tudi stabilnost medetničnih odnosov na lokalnih etnično mešanih območjih.

LITERATURA

- ALBA, Richard, NEE, Victor (1997): »Rethinking assimilation theory for a new era of immigration.« V: *The International Migration Review*, New York, vol. 31, št. 4, 826.
- ARBER, Sara, ATTIAS-DONFUT, Claudine (ur.) (2000): *The myth of generational conflict: the family and state in ageing societies*. London, New York. Routledge/ESA studies in European societies.
- ARMSTRONG, John A. (1991): Pristop k nastanku narodov. V: *Študije o etnonacionalizmu*. (ur. Rudi Rizman). Ljubljana: Knjižna zbirka Krt, 39–50.
- ARTS, Wil, HALMAN, Loek (1999): »New Directions in Quantitative Comparative Sociology.« *International Journal of Comparative Sociology*. vol. XL, št. 1.
- ATTIAS-DONFUT, Claudine (2000): *Cultural and economic transfers between generations: One aspect of age integration*. Washington: *The Gerontologist*.
- BARTH, Fredrick (1981): »Ethnic groups and boundaries.« V: *Selected essays of Fredrik Barth: Volume I*. Routledge, London, Boston and Henley, 198–227.
- BLIJ, Harm J. (1993): *Human geography: culture, society, and space*. 4th ed. New York: John Wiley & Sons, cop.
- DONCSEV, Toso (1998): »Recent Changes in the Condition of National Minorities.« V: *Minority Research. A Collection of Studies by Hungarian authors* (ur. Gy?z? Cholnoky), št. 2, Lucidus Kiadó.
- ERIKSEN, Thomas Hylland (1993): *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives*, Co.: Pluto Press London, Boulder.
- GANS, Herbert (1979): »Symbolic Ethnicity: The future of Ethnic Groups and Cultures in America.« *Ethnic and Racial Studies*, št. 2, 1–20.
- GANS, Herbert (1992): »Second-generation decline: Scenarios for the Economic and Ethnic futures of the post-1965 American immigrants.« *Ethnic and Racial Studies*, vol. 15, št. 2.
- GILES, Howard (ur.) (1977): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. London, New York, San Francisco: Academic Press.
- GILES, Howard, ROSENTHAL, D., YOUNG L. (1985): Perceived ethnolinguistic vitality: The Anglo- and Greek-Australian setting. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6. (3-4), 253–269.

- GOLDTHORPE, John H. (2000): *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. Oxford University Press.
- HAFNER-FINK, Mitja (1993): »Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru.« *Razprave in gradivo*, št. 28, 15–27.
- ISAJIW, Wsevolod W. (1993/94): »Definition of Ethnicity: New Approaches.« *Ethnic Forum*, vol. 13, št. 2, vol. 14, št. 1.
- JENKINS, Richard (1997): *Rethinking ethnicity: arguments and explorations*. London: Thousand Oaks, Ca.; New Delhi: Sage.
- JUŽNIČ, Stane (1987): *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- JUŽNIČ, Stane (1993): *Identiteta*. Knjižna zbirka *Teorija in praksa*, Ljubljana.
- KOMAC, Miran (1986): »Narodnostna identiteta: Prispevek k multidisciplinarnem preučevanju narodnostnih manjšin.« *Razprave in gradivo*, št. 19, 55–68.
- KROEBER, Alfred, KLUCKHOHN, Clyde (1963): *Culture: A Critical Review of Concepts and DEFINITIONS*. Harward: Papers of the Peabody Museum, zv. 47.
- MEDVEŠEK, Mojca (2003): *Trendi medgeneracijske etnične kontinuitete na narodno mešanih območjih ob slovenski meji: doktorska disertacija*, Ljubljana.
- MLINAR, Zdravko (1990): »Od prostora krajev k prostoru tokov: prestrukturiranje ali razkroj teritorialno-družbene organizacije.« *Družboslovne razprave*, Inštitut za sociologijo, št. 10, 15–44.
- MORLEY, David, ROBINS, Kevin (1995): *Spaces of identity: global media, electronic, landscapes and cultural boundaries*. London, New York: Routledge.
- NEČAK LÜK, Albina, (s sodelavci) (1991): *Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva: primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske: [vprašalnik]: a nemzetiségi identitás eleminek összehasonlító elemzése Szlovénia, Ausztria, Olaszország és Magyarország régióinak erintkezési területein élő lakosság körében, (Mednarodni projekt: Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru)*. Ljubljana: INV.
- NEČAK LÜK, Albina, (s sodelavci) (1992): *Medetnični odnosi in identiteta v mestu Monošter/ Szentgotthard: [vprašalnik]*. Ljubljana: INV.

- NEČAK LÜK, Albina (1993): Medetnični odnosi in narodna identiteta v obalnih mestih: Koper/Capodistria, Piran/Pirano, Izola/Isola: vprašalnik / Vodja projekta: Albina Nečak Lük; vprašalnik so pripravili: Boris Jesih, Vera Klopčič, Miran Komac, Sonja Novak Lukanovič, Renata Mejak, Katarina Munda Hirnök, Albina Nečak Lük. - Ljubljana: INV, (Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru: primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske).
- NEČAK LÜK, Albina (1996): »Medetnični odnosi v sociolingvistični perspektivi.« V: Večjezičnost na evropskih mejah – primer Kanalske doline (ur. Irena Šumi in Salvatore Venosi). Ukve: SLORI, Sedež Kanalska dolina, 131–150.
- NEČAK LÜK, Albina, (1997): »Slovene language issues in the Slovene-Hungarian borderland.« V: Joshua A. Fishman (ur.): International Journal of the Sociology of Language, 124, 99–128.
- NEČAK LÜK, Albina, (1999): Medetnični odnosi in narodna identiteta v občini Železna Kapla - Bela/Eisenkappel - Vellach: vprašalnik = Interethnische Beziehungen und Volksgruppenidentität in der Gemeinde Eisenkappel - Vellach/Železna Kapla - Bela: Fragebogen / [Vodja projekta: Albina Nečak Lük in Dietmar Larcher; vprašalnik so pripravili: Boris Jesih, Katarina Munda-Hirnök, Vera Klopčič, Miran Komac, Renata Mejak, Sonja Novak Lukanovič, Mojca Medvešek... et al.]. - Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. (Raziskovalni projekt: Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru: primerjalna analiza elementov medetnične identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske).
- NELDE, Peter, STRUBELL, Miquel, WILLIAMS, Glyn, (1996): Euromosaic. The production and reproduction of the minority language groups of the EU. Office for Official Publications of the European Communities.
- ŘYEN, Else (ur.) (1990): Comparative Methodology. Theory and Practice in International Social Research. Sage Studies in International Sociology 40.
- PHINNEY, Jean S., ROTHERAM, May Jane (1987): Children's Ethnic Socialization. Pluralism and Development.
- PHINNEY, Jean S. (1990): »Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research.« Psychological Bulletin, 108, 499–514.
- PHINNEY, Jean S. (1996a): »Understanding ethnic diversity.« The American Behavioral Scientist. Thousand Oaks, vol. 40, št. 2, 143–152.

- PHINNEY, Jean S. (1996b): »When we talk about American ethnic groups, what do we mean?« *American Psychologist*, 51, 918-927.
- RAGIN, Charles C. (1987): *The Comparative method. Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. University of California Press. Berkeley Los Angeles, London.
- RAGIN, Charles C. (1994): *Constructing Social Research: the Unity and Diversity of Method*. Pine Forge Press. Thousand Oaks, London, New Delhi.
- RIZMAN, Rudi (2000): »Nacionalna država, suverenost in identiteta v času globalizacije.« 2000, št. 127/128, 177-189.
- SCHEUCH, E. K. (1989): »Theoretical Implications of Comparative Survey Research: Why the Wheel of Cross-Cultural Methodology Keeps on Being Reinvented.« *International Sociology* 4: 147-167.
- SEDMAK, Mateja (2001): *Narodnostno mešane zakonske zveze kot oblika interpersonalnega kulturnega soočanja: doktorska disertacija*. Ljubljana.
- SMITH, Anthony D. (1988): »Social and cultural conditions of ethnic survival.« *Razprave in gradivo*, št. 21, 15-26.
- SMITH, Anthony D. (1992): »Chosen peoples: why ethnic groups survive.« *Ethnic and Racial Studies*, vol. 15, št. 3.
- SMITH, Anthony D. (1998): *Nationalism in Modernism.*, London, New York: Routledge.
- SUSIČ, Emidij, SEDMAK, Danilo (1983): *Tiha asimilacija: psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- TAJFEL, Henri (1978): *The Social Psychology of Minorities*. Minority Right Group, London.
- TAJFEL, Henri (1981): *Human groups and social categories*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- TAJFEL, Henri., TURNER, John C. (1979): *An integrative theory of intergroup conflict*. In: W. C. Austin & Worchel (ur.), *The social psychology of intergroup relations*.
- TASHAKKORI, Abbas, TEDDLIE, Charles (1998): *Mixed Methodology. Combining Qualitative and Quantitative Approaches*. Sage Publications. vol. 46.
- UBA, Laura (1994): *Asian Americans: Personality patterns, identity, and mental health*. New York: Guilford Press.

- WILLIAMS, Colin, SMITH, Anthony D. (1983): »The national construction of social space.« V: Progress in Human Geography 7 (4) London.
- WILLIAMS, Glyn (1978): »Industrialization and Ethnic Change.« American Ethnologist, vol. 5, št. 3, 618–632.
- WILLIAMS, Glyn (1987): »Bilingualism, class dialect, and social reproduction.« International Journal of the Sociology of Language 66, 85–98.
- YEH, J. Christine, HWANG, Mary Y. (2000): »Interdependence in ethnic identity and self: Implications for theory and practice.« V: Journal of Counseling and Development: JCD; Alexandria, vol. 78, št. 4.
- ZUPANČIČ, Jernej (1999): Slovenci v Avstriji. Geographica Slovenica 32. Ljubljana: Inštitut za geografijo.